

Джек Лондон
ЗВИЧАЙ БІЛОЇ ЛЮДИНИ

ВИДАННЯ З ПАРАЛЕЛЬНИМ ТЕКСТОМ

Jack London
THE WHITE MAN'S WAY

Jack London
Звичай білої людини
= The White Man's Way
Серія «Видання з
паралельним текстом»

*http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=45163920
Звичай білої людини / The White Man's Way:*

Аннотація

Джек Лондон американський письменник, автор множини романів, повістей і оповідань. Головним джерелом інформації для нього була його життя – коротка, але насичена, вона вражає кількістю пригод, труднощів і небезпек. Тому і твори цього видатного письменника такі виразні і правдиві, повні енергії і почуттів, а його герої завжди виграють серця читача. Найбільшу славу автору принесли «північні історії», герої яких завжди яскраві особистості, які привабують своєю мужністю, силою, відвагою. В цю видатну книгу увійшли найкращі твори американського автора. Крім того, книга стане чудовим помічником для людей, які вивчають англійську мову, адже в ній розміщено текст оригіналу, а також український переклад.

Содержание

Love of Life	4
Любов до життя	33
The White Silence	61
Біла тиша	75
To Build a Fire	89
Конец ознакомительного фрагмента.	94

Джек Лондон

Звичай білої людини / The White Man's Way

Love of Life

*This out of all will remain—
They have lived and have tossed:
So much of the game will be gain,
Though the gold of the dice has been lost.*

They limped painfully down the bank, and once the foremost of the two men staggered among the rough-strewn rocks. They were tired and weak, and their faces had the drawn expression of patience which comes of hardship long endured. They were heavily burdened with blanket packs which were strapped to their shoulders. Headstraps, passing across the forehead, helped support these packs. Each man carried a rifle. They walked in a stooped posture, the shoulders well forward, the head still farther forward, the eyes bent upon the ground.

“I wish we had just about two of them cartridges that’s layin’ in that cache of ourn,” said the second man.

His voice was utterly and drearily expressionless. He spoke

without enthusiasm; and the first man, limping into the milky stream that foamed over the rocks, vouchsafed no reply.

The other man followed at his heels. They did not remove their footgear, though the water was icy cold—so cold that their ankles ached and their feet went numb. In peaces the water dashed against their knees, and both men staggered for footing.

The man who followed slipped on a smooth boulder, nearly fell, but recovered himself with a violent effort, at the same time uttering a sharp exclamation of pain. He seemed faint and dizzy and put out his free hand while he reeled, as though seeking support against the air. When he had steadied himself he stepped forward, but reeled again and nearly fell. Then he stood still and looked at the other man, who had never turned his head.

The man stood still for fully a minute, as though debating with himself. Then he called out:

“I say, Bill, I’ve sprained my ankle.”

Bill staggered on through the milky water. He did not look around. The man watched him go, and though his face was expressionless as ever, his eyes were like the eyes of a wounded deer.

The other man limped up the farther bank and continued straight on without looking back. The man in the stream watched him. His lips trembled a little, so that the rough thatch of brown hair which covered them was visibly agitated. His tongue even strayed out to moisten them.

“Bill!” he cried out.

It was the pleading cry of a strong man in distress, but Bill's head did not turn. The man watched him go, limping grotesquely and lurching forward with stammering gait up the slow slope toward the soft sky line of the low-lying hill. He watched him go till he passed over the crest and disappeared. Then he turned his gaze and slowly took in the circle of the world that remained to him now that Bill was gone.

Near the horizon the sun was smoldering dimly, almost obscured by formless mists and vapors, which gave an impression of mass and density without outline or tangibility. The man pulled out his watch, the while resting his weight on one leg. It was four o'clock, and as the season was near the last of July or first of August—he did not know the precise date within a week or two—he knew that the sun roughly marked the northwest. He looked to the south and knew that somewhere beyond those bleak hills lay the Great Bear Lake; also, he knew that in that direction the Arctic Circle cut its forbidding way across the Canadian Barrens. This stream in which he stood was a feeder to the Coppermine River, which in turn flowed north and emptied into Coronation Gulf and the Arctic Ocean. He had never been there, but he had seen it, once, on a Hudson's Bay Company chart.

Again his gaze completed the circle of the world about him. It was not a heartening spectacle. Everywhere was soft sky line. The hills were all low-lying. There were no trees, no shrubs, no grasses—naught but a tremendous and terrible desolation that sent fear swiftly dawning into his eyes.

“Bill!” he whispered, once and twice; “Bill!”

He cowered in the midst of the milky water, as though the vastness were pressing in upon him with overwhelming force, brutally crushing him with its complacent awfulness. He began to shake as with an ague fit, till the gun fell from his hand with a splash. This served to rouse him. He fought with his fear and pulled himself together, groping in the water and recovering the weapon. He hitched his pack farther over on his left shoulder, so as to take a portion of its weight from off the injured ankle. Then he proceeded, slowly and carefully, wincing with pain, to the bank.

He did not stop. With a desperation that was madness, unmindful of the pain, he hurried up the slope to the crest of the hill over which his comrade had disappeared—more grotesque and comical by far than that limping, jerking comrade. But at the crest he saw a shallow valley, empty of life. He fought with his fear again, overcame it, hitched the pack still farther over on his left shoulder, and lurched on down the slope.

The bottom of the valley was soggy with water, which the thick moss held, spongelike, close to the surface. This water squirted out from under his feet at every step, and each time he lifted a foot the action culminated in a sucking sound as the wet moss reluctantly released its grip. He picked his way from muskeg to muskeg, and followed the other man's footsteps along and across the rocky ledges which thrust like islets through the sea of moss.

Though alone, he was not lost. Farther on, he knew, he would come to where dead spruce and fir, very small and weazened, bordered the shore of a little lake, the *titchin-nichilie*,—in the tongue of the country, the “land of little sticks.” And into that lake flowed a small stream, the water of which was not milky. There was rush grass on that stream—this he remembered well—but no timber, and he would follow it till its first trickle ceased at a divide. He would cross this divide to the first trickle of another stream, flowing to the west, which he would follow until it emptied into the river Dease, and here he would find a cache under an upturned canoe and piled over with many rocks. And in this cache would be ammunition for his empty gun, fishhooks and lines, a small net—all the utilities for the killing and snaring of food. Also, he would find flour—not much—a piece of bacon, and some beans.

Bill would be waiting for him there, and they would paddle away south down the Dease to the Great Bear Lake. And south across the lake they would go, ever south, till they gained the Mackenzie. And south, still south, they would go, while the winter raced vainly after them, and the ice formed in the eddies, and the days grew chill and crisp, south to some warm Hudson’s Bay Company post, where timber grew tall and generous, and there was grub without end.

These were the thoughts of the man as he strove onward. But hard as he strove with his body, he strove equally hard with his mind, trying to think that Bill had not deserted him, that Bill

would surely wait for him at the cache. He was compelled to think this thought, or else there would not be any use to strive, and he would have lain down and died. And as the dim ball of the sun sank slowly into the northwest he covered every inch—and many times—of his and Bill's flight south before the downcoming winter. And he coned the grub of the cache and the grub of the Hudson's Bay Company post over and over again. He had not eaten for two days; for a far longer time he had not had all he wanted to eat. Often he stooped and picked pale muskeg berries, put them into his mouth, and chewed and swallowed them. A muskeg berry is a bit of seed enclosed in a bit of water. In the mouth the water melts away and the seed chews sharp and bitter. The man knew there was no nourishment in the berries, but he chewed them patiently with a hope greater than knowledge and defying experience.

At nine o'clock he stubbed his toe on a rocky ledge, and from sheer weariness and weakness staggered and fell. He lay for some time, without movement, on his side. Then he slipped out of the pack straps and clumsily dragged himself into a sitting posture. It was not yet dark, and in the lingering twilight he groped about among the rocks for shreds of dry moss. When he had gathered a heap he built a fire—a smoldering, smudgy fire—and put a tin pot of water on to boil.

He unwrapped his pack and the first thing he did was to count his matches. There were sixty-seven. He counted them three times to make sure. He divided them into several portions,

wrapping them in oil paper, disposing of one bunch in his empty tobacco pouch, of another bunch in the inside band of his battered hat, of a third bunch under his shirt on the chest. This accomplished, a panic came upon him, and he unwrapped them all and counted them again. There were still sixty-seven.

He dried his wet footgear by the fire. The moccasins were in soggy shreds. The blanket socks were worn through in places, and his feet were raw and bleeding. His ankle was throbbing, and he gave it an examination. It had swollen to the size of his knee. He tore a long strip from one of his two blankets and bound the ankle tightly. He tore other strips and bound them about his feet to serve for both moccasins and socks. Then he drank the pot of water, steaming hot, wound his watch, and crawled between his blankets. He slept like a dead man. The brief darkness around midnight came and went. The sun arose in the northeast—at least the day dawned in that quarter, for the sun was hidden by gray clouds.

At six o'clock he awoke, quietly lying on his back. He gazed straight up into the gray sky and knew that he was hungry. As he rolled over on his elbow he was startled by a loud snort, and saw a bull caribou regarding him with alert curiosity. The animal was not more than fifty feet away, and instantly into the man's mind leaped the vision and the savor of a caribou steak sizzling and frying over a fire. Mechanically he reached for the empty gun, drew a bead, and pulled the trigger. The bull snorted and leaped away, his hoofs rattling and clattering as he fled across

the ledges.

The man cursed and flung the empty gun from him. He groaned aloud as he started to drag himself to his feet. It was a slow and arduous task. His joints were like rusty hinges. They worked harshly in their sockets, with much friction, and each bending or unbending was accomplished only through a sheer exertion of will. When he finally gained his feet, another minute or so was consumed in straightening up, so that he could stand erect as a man should stand.

He crawled up a small knoll and surveyed the prospect. There were no trees, no bushes, nothing but a gray sea of moss scarcely diversified by gray rocks, gray lakelets, and gray streamlets. The sky was gray. There was no sun nor hint of sun. He had no idea of north, and he had forgotten the way he had come to this spot the night before. But he was not lost. He knew that. Soon he would come to the land of the little sticks. He felt that it lay off to the left somewhere, not far—possibly just over the next low hill.

He went back to put his pack into shape for traveling. He assured himself of the existence of his three separate parcels of matches, though he did not stop to count them. But he did linger, debating, over a squat moose-hide sack. It was not large. He could hide it under his two hands. He knew that it weighed fifteen pounds—as much as all the rest of the pack—and it worried him. He finally set it to one side and proceeded to roll the pack. He paused to gaze at the squat moose-hide sack. He picked it up hastily with a defiant glance about him, as though the desolation

were trying to rob him of it; and when he rose to his feet to stagger on into the day, it was included in the pack on his back.

He bore away to the left, stopping now and again to eat muskeg berries. His ankle had stiffened, his limp was more pronounced, but the pain of it was as nothing compared with the pain of his stomach. The hunger pangs were sharp. They gnawed and gnawed until he could not keep his mind steady on the course he must pursue to gain the land of little sticks. The muskeg berries did not allay this gnawing, while they made his tongue and the roof of his mouth sore with their irritating bite.

He came upon a valley where rock ptarmigan rose on whirring wings from the ledges and muskegs. “Ker—ker—ker” was the cry they made. He threw stones at them but could not hit them. He placed his pack on the ground and stalked them as a cat stalks a sparrow. The sharp rocks cut through his pants legs till his knees left a trail of blood; but the hurt was lost in the hurt of his hunger. He squirmed over the wet moss, saturating his clothes and chilling his body; but he was not aware of it, so great was his fever for food. And always the ptarmigan rose, whirring, before him, till their “Ker—ker—ker” became a mock to him, and he cursed them and cried aloud at them with their own cry.

Once he crawled upon one that must have been asleep. He did not see it till it shot up in his face from its rocky nook. He made a clutch as startled as was the rise of the ptarmigan, and there remained in his hand three tail feathers. As he watched its flight he hated it, as though it had done him some terrible wrong. Then

he returned and shouldered his pack.

As the day wore along he came into valleys or swales where game was more plentiful. A band of caribou passed by, twenty and odd animals, tantalizingly within rifle range. He felt a wild desire to run after them, a certitude that he could run them down. A black fox came toward him, carrying a ptarmigan in his mouth. The man shouted. It was a fearful cry, but the fox, leaping away in fright, did not drop the ptarmigan.

Late in the afternoon he followed a stream, milky with lime, which ran through sparse patches of rush grass. Grasping these rushes firmly near the root, he pulled up what resembled a young onion sprout no larger than a shingle nail. It was tender, and his teeth sank into it with a crunch that promised deliciously of food. But its fibers were tough. It was composed of stringy filaments saturated with water, like the berries, and devoid of nourishment. He threw off his pack and went into the rush grass on hands and knees, crunching and munching, like some bovine creature.

He was very weary and often wished to rest—to lie down and sleep; but he was continually driven on, not so much by his desire to gain the land of little sticks as by his hunger. He searched little ponds for frogs and dug up the earth with his nails for worms, though he knew in spite that neither frogs nor worms existed so far north.

He looked into every pool of water vainly, until, as the long twilight came on, he discovered a solitary fish, the size of a minnow, in such a pool. He plunged his arm in up to the shoulder,

but it eluded him. He reached for it with both hands and stirred up the milky mud at the bottom. In his excitement he fell in, wetting himself to the waist. Then the water was too muddy to admit of his seeing the fish, and he was compelled to wait until the sediment had settled.

The pursuit was renewed, till the water was again muddied. But he could not wait. He unstrapped the tin bucket and began to bail the pool. He bailed wildly at first, splashing himself and flinging the water so short a distance that it ran back into the pool. He worked more carefully, striving to be cool, though his heart was pounding against his chest and his hands were trembling. At the end of half an hour the pool was nearly dry. Not a cupful of water remained. And there was no fish. He found a hidden crevice among the stones through which it had escaped to the adjoining and larger pool—a pool which he could not empty in a night and a day. Had he known of the crevice, he could have closed it with a rock at the beginning and the fish would have been his.

Thus he thought, and crumpled up and sank down upon the wet earth. At first he cried softly to himself, then he cried loudly to the pitiless desolation that ringed him around; and for a long time after he was shaken by great dry sobs.

He built a fire and warmed himself by drinking quarts of hot water, and made camp on a rocky ledge in the same fashion he had the night before. The last thing he did was to see that his matches were dry and to wind his watch. The blankets were

wet and clammy. His ankle pulsed with pain. But he knew only that he was hungry, and through his restless sleep he dreamed of feasts and banquets and of food served and spread in all imaginable ways.

He awoke chilled and sick. There was no sun. The gray of earth and sky had become deeper, more profound. A raw wind was blowing, and the first flurries of snow were whitening the hilltops. The air about him thickened and grew white while he made a fire and boiled more water. It was wet snow, half rain, and the flakes were large and soggy. At first they melted as soon as they came in contact with the earth, but ever more fell, covering the ground, putting out the fire, spoiling his supply of moss-fuel.

This was a signal for him to strap on his pack and stumble onward, he knew not where. He was not concerned with the land of little sticks, nor with Bill and the cache under the upturned canoe by the river Dease. He was mastered by the verb "to eat." He was hunger-mad. He took no heed of the course he pursued, so long as that course led him through the swale bottoms. He felt his way through the wet snow to the watery muskeg berries, and went by feel as he pulled up the rush grass by the roots. But it was tasteless stuff and did not satisfy. He found a weed that tasted sour and he ate all he could find of it, which was not much, for it was a creeping growth, easily hidden under the several inches of snow.

He had no fire that night, nor hot water, and crawled under his blanket to sleep the broken hunger sleep. The snow turned

into a cold rain. He awakened many times to feel it falling on his upturned face. Day came—a gray day and no sun. It had ceased raining. The keenness of his hunger had departed. Sensibility, as far as concerned the yearning for food, had been exhausted. There was a dull, heavy ache in his stomach, but it did not bother him so much. He was more rational, and once more he was chiefly interested in the land of little sticks and the cache by the river Dease.

He ripped the remnant of one of his blankets into strips and bound his bleeding feet. Also, he recinched the injured ankle and prepared himself for a day of travel. When he came to his pack he paused long over the squat moose-hide sack, but in the end it went with him.

The snow had melted under the rain, and only the hilltops showed white. The sun came out, and he succeeded in locating the points of the compass, though he knew now that he was lost. Perhaps, in his previous days' wanderings, he had edged away too far to the left. He now bore off to the right to counteract the possible deviation from his true course.

Though the hunger pangs were no longer so exquisite, he realized that he was weak. He was compelled to pause for frequent rests, when he attacked the muskeg berries and rush-grass patches. His tongue felt dry and large, as though covered with a fine hairy growth, and it tasted bitter in his mouth. His heart gave him a great deal of trouble. When he had traveled a few minutes it would begin a remorseless thump, thump, thump,

and then leap up and away in a painful flutter of beats that choked him and made him go faint and dizzy.

In the middle of the day he found two minnows in a large pool. It was impossible to bail it, but he was calmer now and managed to catch them in his tin bucket. They were no longer than his little finger, but he was not particularly hungry. The dull ache in his stomach had been growing duller and fainter. It seemed almost that his stomach was dozing. He ate the fish raw, masticating with painstaking care, for the eating was an act of pure reason. While he had no desire to eat, he knew that he must eat to live.

In the evening he caught three more minnows, eating two and saving the third for breakfast. The sun had dried stray shreds of moss, and he was able to warm himself with hot water. He had not covered more than ten miles that day; and the next day, traveling whenever his heart permitted him, he covered no more than five miles. But his stomach did not give him the slightest uneasiness. It had gone to sleep. He was in a strange country, too, and the caribou were growing more plentiful, also the wolves. Often their yelps drifted across the desolation, and once he saw three of them slinking away before his path.

Another night; and in the morning, being more rational, he untied the leather string that fastened the squat moose-hide sack. From its open mouth poured a yellow stream of coarse gold dust and nuggets. He roughly divided the gold in halves, caching one half on a prominent ledge, wrapped in a piece of blanket, and returning the other half to the sack. He also began to use strips

of the one remaining blanket for his feet. He still clung to his gun, for there were cartridges in that cache by the river Dease.

This was a day of fog, and this day hunger awoke in him again. He was very weak and was afflicted with a giddiness which at times blinded him. It was no uncommon thing now for him to stumble and fall; and stumbling once, he fell squarely into a ptarmigan nest. There were four newly hatched chicks, a day old—little specks of pulsating life no more than a mouthful; and he ate them ravenously, thrusting them alive into his mouth and crunching them like eggshells between his teeth. The mother ptarmigan beat about him with great outcry. He used his gun as a club with which to knock her over, but she dodged out of reach. He threw stones at her and with one chance shot broke a wing. Then she fluttered away, running, trailing the broken wing, with him in pursuit.

The little chicks had no more than whetted his appetite. He hopped and bobbed clumsily along on his injured ankle, throwing stones and screaming hoarsely at times; at other times hopping and bobbing silently along, picking himself up grimly and patiently when he fell, or rubbing his eyes with his hand when the giddiness threatened to overpower him.

The chase led him across swampy ground in the bottom of the valley, and he came upon footprints in the soggy moss. They were not his own—he could see that. They must be Bill's. But he could not stop, for the mother ptarmigan was running on. He would catch her first, then he would return and investigate.

He exhausted the mother ptarmigan; but he exhausted himself. She lay panting on her side. He lay panting on his side, a dozen feet away, unable to crawl to her. And as he recovered she recovered, fluttering out of reach as his hungry hand went out to her. The chase was resumed. Night settled down and she escaped. He stumbled from weakness and pitched head foremost on his face, cutting his cheek, his pack upon his back. He did not move for a long while; then he rolled over on his side, wound his watch, and lay there until morning.

Another day of fog. Half of his last blanket had gone into footwrappings. He failed to pick up Bill's trail. It did not matter. His hunger was driving him too compellingly—only—only he wondered if Bill, too, were lost. By midday the irk of his pack became too oppressive. Again he divided the gold, this time merely spilling half of it on the ground. In the afternoon he threw the rest of it away, there remaining to him only the half-blanket, the tin bucket, and the rifle.

A hallucination began to trouble him. He felt confident that one cartridge remained to him. It was in the chamber of the rifle and he had overlooked it. On the other hand, he knew all the time that the chamber was empty. But the hallucination persisted. He fought it off for hours, then threw his rifle open and was confronted with emptiness. The disappointment was as bitter as though he had really expected to find the cartridge.

He plodded on for half an hour, when the hallucination arose again. Again he fought it, and still it persisted, till for

very relief he opened his rifle to unconvince himself. At times his mind wandered farther afield, and he plodded on, a mere automaton, strange conceits and whimsicalities gnawing at his brain like worms. But these excursions out of the real were of brief duration, for ever the pangs of the hunger bite called him back. He was jerked back abruptly once from such an excursion by a sight that caused him nearly to faint. He reeled and swayed, doddering like a drunken man to keep from falling. Before him stood a horse. A horse! He could not believe his eyes. A thick mist was in them, intershot with sparkling points of light. He rubbed his eyes savagely to clear his vision, and beheld not a horse but a great brown bear. The animal was studying him with bellicose curiosity.

The man had brought his gun halfway to his shoulder before he realized. He lowered it and drew his hunting knife from its beaded sheath at his hip. Before him was meat and life. He ran his thumb along the edge of his knife. It was sharp. The point was sharp. He would fling himself upon the bear and kill it. But his heart began its warning thump, thump, thump. Then followed the wild upward leap and tattoo of flutters, the pressing as of an iron hand about his forehead, the creeping of the dizziness into his brain.

His desperate courage was evicted by a great surge of fear. In his weakness, what if the animal attacked him? He drew himself up to his most imposing stature, gripping the knife and staring hard at the bear. The bear advanced clumsily a couple of steps,

reared up, and gave vent to a tentative growl. If the man ran, he would run after him; but the man did not run. He was animated now with the courage of fear. He, too, growled, savagely, terribly, voicing the fear that is to life germane and that lies twisted about life's deepest roots.

The bear edged away to one side, growling menacingly, himself appalled by this mysterious creature that appeared upright and unafraid. But the man did not move. He stood like a statue till the danger was past, when he yielded to a fit of trembling and sank down into the wet moss.

He pulled himself together and went on, afraid now in a new way. It was not the fear that he should die passively from lack of food, but that he should be destroyed violently before starvation had exhausted the last particle of the endeavor in him that made toward surviving. There were the wolves. Back and forth across the desolation drifted their howls, weaving the very air into a fabric of menace that was so tangible that he found himself, arms in the air, pressing it hack from him as it might be the walls of a wind-blown tent.

Now and again the wolves, in packs of two and three, crossed his path. But they sheered clear of him. They were not in sufficient numbers, and besides, they were hunting the caribou, which did not battle, while this strange creature that walked erect might scratch and bite.

In the late afternoon he came upon scattered bones where the wolves had made a kill. The debris had been a caribou calf an

hour before, squawking and running and very much alive. He contemplated the bones, clean-picked and polished, pink with the cell life in them which had not yet died. Could it possibly be that he might be that ere the day was done! Such was life, eh? A vain and fleeting thing. It was only life that pained. There was no hurt in death. To die was to sleep. It meant cessation, rest. Then why was he not content to die?

But he did not moralize long. He was squatting in the moss, a bone in his mouth, sucking at the shreds of life that still dyed it faintly pink. The sweet meaty taste, thin and elusive almost as a memory, maddened him. He closed his jaws on the bones and crunched. Sometimes it was the bone that broke, sometimes his teeth. Then he crushed the bones between rocks, pounded them to a pulp, and swallowed them. He pounded his fingers, too, in his haste, and yet found a moment in which to feel surprise at the fact that his fingers did not hurt much when caught under the descending rock.

Came frightful days of snow and rain. He did not know when he made camp, when he broke camp. He traveled in the night as much as in the day. He rested wherever he fell, crawled on whenever the dying life in him flickered up and burned less dimly. He, as a man, no longer strove. It was the life in him, unwilling to die, that drove him on. He did not suffer. His nerves had become blunted, numb, while his mind was filled with weird visions and delicious dreams.

But ever he sucked and chewed on the crushed bones of the

caribou calf, the least remnants of which he had gathered up and carried with him. He crossed no more hills or divides, but automatically followed a large stream which flowed through a wide and shallow valley. He did not see this stream nor this valley. He saw nothing save visions. Soul and body walked or crawled side by side, yet apart, so slender was the thread that bound them.

He awoke in his right mind, lying on his back on a rocky ledge. The sun was shining bright and warm. Afar off he heard the squawking of caribou calves. He was aware of vague memories of rain and wind and snow, but whether he had been beaten by the storm for two days or two weeks he did not know.

For some time he lay without movement, the genial sunshine pouring upon him and saturating his miserable body with its warmth. A fine day, he thought. Perhaps he could manage to locate himself. By a painful effort he rolled over on his side. Below him flowed a wide and sluggish river. Its unfamiliarity puzzled him. Slowly he followed it with his eyes, winding in wide sweeps among the bleak, bare hills, bleaker and barer and lower-lying than any hills he had yet encountered. Slowly, deliberately, without excitement or more than the most casual interest, he followed the course of the strange stream toward the sky line and saw it emptying into a bright and shining sea. He was still unexcited. Most unusual, he thought, a vision or a mirage—more likely a vision, a trick of his disordered mind. He was confirmed in this by sight of a ship lying at anchor in the midst of the shining

sea. He closed his eyes for a while, then opened them. Strange how the vision persisted! Yet not strange. He knew there were no seas or ships in the heart of the barren lands, just as he had known there was no cartridge in the empty rifle.

He heard a snuffle behind him—a half-choking gasp or cough. Very slowly, because of his exceeding weakness and stiffness, he rolled over on his other side. He could see nothing near at hand, but he waited patiently. Again came the snuffle and cough, and outlined between two jagged rocks not a score of feet away he made out the gray head of a wolf. The sharp ears were not pricked so sharply as he had seen them on other wolves; the eyes were bleared and bloodshot, the head seemed to droop limply and forlornly. The animal blinked continually in the sunshine. It seemed sick. As he looked it snuffled and coughed again.

This, at least, was real, he thought, and turned on the other side so that he might see the reality of the world which had been veiled from him before by the vision. But the sea still shone in the distance and the ship was plainly discernible. Was it reality after all? He closed his eyes for a long while and thought, and then it came to him. He had been making north by east, away from the Dease Divide and into the Coppermine Valley. This wide and sluggish river was the Coppermine. That shining sea was the Arctic Ocean. That ship was a whaler, strayed east, far east, from the mouth of the Mackenzie, and it was lying at anchor in Coronation Gulf. He remembered the Hudson's Bay Company chart he had seen long ago, and it was all clear and reasonable

to him.

He sat up and turned his attention to immediate affairs. He had worn through the blanket wrappings, and his feet were shapeless lumps of raw meat. His last blanket was gone. Rifle and knife were both missing. He had lost his hat somewhere, with the bunch of matches in the band, but the matches against his chest were safe and dry inside the tobacco pouch and oil paper. He looked at his watch. It marked eleven o'clock and was still running. Evidently he had kept it wound.

He was calm and collected. Though extremely weak, he had no sensation of pain. He was not hungry. The thought of food was not even pleasant to him, and whatever he did was done by his reason alone. He ripped off his pants legs to the knees and bound them about his feet. Somehow he had succeeded in retaining the tin bucket. He would have some hot water before he began what he foresaw was to be a terrible journey to the ship.

His movements were slow. He shook as with a palsy. When he started to collect dry moss he found he could not rise to his feet. He tried again and again, then contented himself with crawling about on hands and knees. Once he crawled near to the sick wolf. The animal dragged itself reluctantly out of his way, licking its chops with a tongue which seemed hardly to have the strength to curl. The man noticed that the tongue was not the customary healthy red. It was a yellowish brown and seemed coated with a rough and half-dry mucus.

After he had drunk a quart of hot water the man found he was

able to stand, and even to walk as well as a dying man might be supposed to walk. Every minute or so he was compelled to rest. His steps were feeble and uncertain, just as the wolf's that trailed him were feeble and uncertain; and that night, when the shining sea was blotted out by blackness, he knew he was nearer to it by no more than four miles.

Throughout the night he heard the cough of the sick wolf, and now and then the squawking of the caribou calves. There was life all around him, but it was strong life, very much alive and well, and he knew the sick wolf clung to the sick man's trail in the hope that the man would die first. In the morning, on opening his eyes, he beheld it regarding him with a wistful and hungry stare. It stood crouched, with tail between its legs, like a miserable and woebegone dog. It shivered in the chill morning wind and grinned dispiritedly when the man spoke to it in a voice that achieved no more than a hoarse whisper.

The sun rose brightly, and all morning the man tottered and fell toward the ship on the shining sea. The weather was perfect. It was the brief Indian summer of the high latitudes. It might last a week. Tomorrow or next day it might be gone.

In the afternoon the man came upon a trail. It was of another man, who did not walk, but who dragged himself on all fours. The man thought it might be Bill, but he thought in a dull, uninterested way. He had no curiosity. In fact sensation and emotion had left him. He was no longer susceptible to pain. Stomach and nerves had gone to sleep. Yet the life that was in

him drove him on. He was very weary, but it refused to die. It was because it refused to die that he still ate muskeg berries and minnows, drank his hot water, and kept a wary eye on the sick wolf.

He followed the trail of the other man who dragged himself along, and soon came to the end of it—a few fresh-picked bones where the soggy moss was marked by the foot pads of many wolves. He saw a squat moose-hide sack, mate to his own, which had been torn by sharp teeth. He picked it up, though its weight was almost too much for his feeble fingers. Bill had carried it to the last. Ha-ha! He would have the laugh on Bill. He would survive and carry it to the ship in the shining sea. His mirth was hoarse and ghastly, like a raven's croak, and the sick wolf joined him, howling lugubriously. The man ceased suddenly. How could he have the laugh on Bill if that were Bill; if those bones, so pinky-white and clean, were Bill?

He turned away. Well, Bill had deserted him; but he would not take the gold, nor would he suck Bill's bones. Bill would have, though, had it been the other way around, he mused as he staggered on.

He came to a pool of water. Stooping over in quest of minnows, he jerked his head back as though he had been stung. He had caught sight of his reflected face. So horrible was it that sensibility awoke long enough to be shocked. There were three minnows in the pool, which was too large to drain; and after several ineffectual attempts to catch them in the tin bucket he

forbore. He was afraid, because of his great weakness, that he might fall in and drown. It was for this reason that he did not trust himself to the river astride one of the many drift logs which lined its sandspits.

That day he decreased the distance between him and the ship by three miles; the next day by two—for he was crawling now as Bill had crawled; and the end of the fifth day found the ship still seven miles away and him unable to make even a mile a day. Still the Indian summer held on, and he continued to crawl and faint, turn and turn about; and ever the sick wolf coughed and wheezed at his heels. His knees had become raw meat like his feet, and though he padded them with the shirt from his back it was a red track he left behind him on the moss and stones. Once, glancing back, he saw the wolf licking hungrily his bleeding trail, and he saw sharply what his own end might be—unless—unless he could get the wolf. Then began as grim a tragedy of existence as was ever played—a sick man that crawled, a sick wolf that limped, two creatures dragging their dying carcasses across the desolation and hunting each other's lives.

Had it been a well wolf, it would not have mattered so much to the man; but the thought of going to feed the maw of that loathsome and all but dead thing was repugnant to him. He was finicky. His mind had begun to wander again and to be perplexed by hallucinations, while his lucid intervals grew rarer and shorter.

He was awakened once from a faint by a wheeze close in his ear. The wolf leaped lamely back, losing its footing and falling in

its weakness. It was ludicrous, but he was not amused. Nor was he even afraid. He was too far gone for that. But his mind was for the moment clear, and he lay and considered. The ship was no more than four miles away. He could see it quite distinctly when he rubbed the mists out of his eyes, and he could see the white sail of a small boat cutting the water of the shining sea. But he could never crawl those four miles. He knew that, and was very calm in the knowledge. He knew that he could not crawl half a mile. And yet he wanted to live. It was unreasonable that he should die after all he had undergone. Fate asked too much of him. And, dying, he declined to die. It was stark madness, perhaps, but in the very grip of death he defied death and refused to die.

He closed his eyes and composed himself with infinite precaution. He steeled himself to keep above the suffocating languor that lapped like a rising tide through all the wells of his being. It was very like a sea, this deadly languor that rose and rose and drowned his consciousness bit by bit. Sometimes he was all but submerged, swimming through oblivion with a faltering stroke; and again, by some strange alchemy of soul, he would find another shred of will and strike out more strongly.

Without movement he lay on his back, and he could hear, slowly drawing nearer and nearer, the wheezing intake and output of the sick wolf's breath. It drew closer, ever closer, through an infinitude of time, and he did not move. It was at his ear. The harsh dry tongue grated like sandpaper against his cheek. His hands shot out—or at least he willed them to shoot out. The

fingers were curved like talons, but they closed on empty air. Swift and certitude require strength, and the man had not this strength.

The patience of the wolf was terrible. The man's patience was no less terrible. For half a day he lay motionless, fighting off unconsciousness and waiting for the thing that was to feed upon him and upon which he wished to feed. Sometimes the languid sea rose over him and he dreamed long dreams; but ever through it all, waking and dreaming, he waited for the wheezing breath and the harsh caress of the tongue.

He did not hear the breath, and he slipped slowly from some dream to the feel of the tongue along his hand. He waited. The fangs pressed softly; the pressure increased; the wolf was exerting its last strength in an effort to sink teeth in the food for which it had waited so long. But the man had waited long, and the lacerated hand closed on the jaw. Slowly, while the wolf struggled feebly and the hand clutched feebly, the other hand crept across to a grip. Five minutes later the whole weight of the man's body was on top of the wolf. The hands had not sufficient strength to choke the wolf, but the face of the man was pressed close to the throat of the wolf and the mouth of the man was full of hair. At the end of half an hour the man was aware of a warm trickle in his throat. It was not pleasant. It was like molten lead being forced into his stomach, and it was forced by his will alone. Later the man rolled over on his back and slept.

There were some members of a scientific expedition on the

whaleship *Bedford*. From the deck they remarked a strange object on the shore. It was moving down the beach toward the water. They were unable to classify it, and, being scientific men, they climbed into the whaleboat alongside and went ashore to see. And they saw something that was alive but which could hardly be called a man. It was blind, unconscious. It squirmed along the ground like some monstrous worm. Most of its efforts were ineffectual, but it was persistent, and it writhed and twisted and went ahead perhaps a score of feet an hour.

Three weeks afterward the man lay in a bunk on the whaleship *Bedford*, and with tears streaming down his wasted cheeks told who he was and what he had undergone. He also babbled incoherently of his mother, of sunny southern California, and a home among the orange groves and flowers.

The days were not many after that when he sat at table with the scientific men and ship's officers. He gloated over the spectacle of so much food, watching it anxiously as it went into the mouths of others. With the disappearance of each mouthful an expression of deep regret came into his eyes. He was quite sane, yet he hated those men at mealtime. He was haunted by a fear that the food would not last. He inquired of the cook, the cabin boy, the captain, concerning the food stores. They reassured him countless times; but he could not believe them, and pried cunningly about the lazaret to see with his own eyes.

It was noticed that the man was getting fat. He grew stouter with each day. The scientific men shook their heads and

theorized. They limited the man at his meals, but still his girth increased and he swelled prodigiously under his shirt.

The sailors grinned. They knew. And when the scientific men set a watch on the man they knew. They saw him slouch for'ard after breakfast, and, like a mendicant, with outstretched palm, accost a sailor. The sailor grinned and passed him a fragment of sea biscuit. He clutched it avariciously, looked at it as a miser looks at gold, and thrust it into his shirt bosom. Similar were the donations from other grinning sailors.

The scientific men were discreet. They let him alone. But they privily examined his bunk. It was lined with hardtack; the mattress was stuffed with hardtack; every nook and cranny was filled with hardtack. Yet he was sane. He was taking precautions against another possible famine—that was all. He would recover from it, the scientific men said; and he did, ere the *Bedford's* anchor rumbled down in San Francisco Bay.

Любов до життя

*Ніщо не піде в забуття,
не марно ми на відчай грали;
ми за ціною не стояли
у грі, де ставкою – життя.*

Вони сходили з берега кульгаючи; той із двох чоловіків, що йшов першим, раз послизнувся на кам'янистому розсіпі. Обое знемагали від втоми, і на їхніх обличчях застиг байдужий, покірливий вираз, що з'являється після тривалих випробувань. За плечима в них висіли важкі мішки на ремнях. Передні лямки мішків були закріплені на голові – це трохи полегшувало тягар. Кожен ніс рушницю. Вони йшли згорбившись, із опущеними плечима і похиленою головою, втупивши погляд у землю.

– Якби в нас було хоч два набої з тих, що лежать у схованці, – сказав другий чоловік.

Його голос звучав мляво, спроквола. Він говорив зовсім невиразно; і його товариш, ступивши у молочно-білу воду, що пінилася навколо скель, нічого не відповів.

Другий йшов за ним слідом. Вони не зняли черевиків, хоч вода була холодна як лід, – така холодна, що заболіли кісточки на ногах, а пальці заніміли. Подекуди вода сягала їм до

колін, і обоє хиталися, намагаючись зберегти рівновагу.

Той, що йшов позаду, послизнувся на гладкому камені і ледь не впав, та відчайдушним зусиллям утримався на ногах. Тієї ж миті він голосно скрикнув од болю. Здавалося, він от-от знепритомніє: він ривком простяг перед собою вільну руку, ніби шукаючи опори в повітрі. Опанувавши себе, він ступив уперед, та заточився і ледве не впав знову. Тоді він став і поглянув на свого товариша, що навіть не озирнувся у його бік.

Якусь мить чоловік стояв нерухомо, ніби вагаючись, потім крикнув:

– Чуєш, Білле, я підвернув ногу!

Білл шкутильгав далі по молочно-білій воді. Він не озирнувся. Чоловік дививсь йому вслід, і, хоч його обличчя лишалося байдужим, очі в нього були як у пораненого оленя.

Його супутник насилу вибрався на берег і рушив далі, жодного разу не озирнувшись. Чоловік посеред річки стежив за ним. Його губи ледь тремтіли, і жорсткі темні вуса над ними ворушилися. Він облизнув пересохлі губи.

– Білле! – закричав він.

Це був відчайдушний крик людини, що потрапила в біду. Проте Білл не повернув голови. Чоловік дивився, як він іде, зігнувшись і незграбно кульгаючи, як він непевно піднімається пологим схилом до ледь видимого небокраю, на вершину низького пагорба. Він дивився йому вслід доти, поки Білл не перетнув вершину і не зник з очей. Тоді чоловік

відвів погляд і повільно озирнув той світ, в якому тепер ли- шався сам-один.

Над обрієм тьмяно світилося сонце, майже невидиме у ма- реві туману, що здавався густою безформною масою без кін- ця та краю. Чоловік сперся всією вагою тіла на одну ногу і дістав годинника. Була четверта година, і, оскільки настав кінець липня чи то початок серпня – він уже тижнів зо два як втратив лік дням, – сонце мусило стояти на північному за- ході. Він поглянув на південь, знаючи, що десь у тому напрямі, за цими похмурими пагорбами, лежить Велике Ведмеже озеро; також він знав, що там, на Канадській пустці, вершить свій відлюдний шлях Полярне коло. Річка, в якій він стояв, була притокою ріки Коппермайн, яка тече на північ і впадає у затоку Коронації, у Північний Льодовитий океан. Він ніколи там не бував, проте якось бачив цю місцевість на карті Компанії Гудзонської затоки.

Він знову озирнув світ довкола себе. Видовище було нев- тішне. Усюди, куди не глянь, нерівна лінія обрію, замкнена низькими пагорбами; ні деревця, ні кущика, ні трави – нічо- го, крім жахливої, моторошної пустки, що сповнила його очі страхом.

– Білле! – прошепотів він і повторив знову: – Білле!

Він схилився до білої води – так, наче ця пустка давила його своєю нездоланною силою, гнітила безмовним жахом. Він судомно здригнувся, наче у лихоманці, і його рушниця з плюскотом упала у воду. Це змусило його схаменутись. Він

переборов страх, зібрався на силі і, потягшись уперед, занурив руку у воду і витяг рушницю. Потім він посунув мішок ближче до лівого плеча, щоб тягар не натруджував поранену ногу. А затим повільно, обережно рушив до берега, кривлячись од болю.

Він не зупинявся. З відчайдушною, нестямною рішучістю, не зважаючи на біль, кульгаючи і спотикаючись, він спішив зійти на вершину пагорба, за яким зник його товариш, і при цьому виглядав ще більш смішним і незграбним, ніж той. Але, піднявшись нагору, він побачив лише порожню, безживну долину. Він знову пересилив свій страх і, посунавши мішок ще ближче до лівого плеча, поплентався вниз.

Дно долини розкисло від води, що її, наче губка, вбирав у себе густий мох. На кожному кроці вода хлюпала з-під ніг, і щоразу, як він відривав ступню від землі, чулося жвакання – болотяна твань неохоче послаблювала свою чіпку хватку. Він торував собі шлях од озерця до озерця, ступаючи у сліди Білла, – по каменях, що стирчали серед моху, наче острівці.

Лишившись на самоті, він не заблукав. Він знав, що скоро вийде на те місце, де сухі ялиці та ялини, низькі й чахлі, оточують маленьке озеро *тітчин-нічілі* – місцевою мовою це значить «країна малих паличок». А в це озеро впадає струмок, і вода в ньому не біла. Там, над струмком, росте очерет – це він пам'ятає добре, – але дерев там немає. Він піде за течією до гирла, до вододілу, перейде через вододіл до гирла іншого струмка, що тече на захід, і спуститься до того місця,

де струмок впадає у річку Діз. А там він знайде схованку під перевернутим каное, що завалене камінням. У схованці лежать набойки для рушниці, риболовні гачки та волосінь, невелика сітка – усе, щоб добути собі поживу. І ще там є борошно – щоправда, небагато, – шматок бекону і трохи бобів.

Білл дочекається його там, і вони рушать на південь по річці Діз, до Великого Ведмежого озера, перепливають через озеро і підуть далі на південь, весь час на південь, аж поки дійдуть до Маккензі. На південь, весь час на південь, бо зима йтиме за ними слідом, і стрімку течію річки скує крига, і дні стануть холодними, – на південь, до якого-небудь відділення Компанії Гудзонської затоки, де тепло, і ростуть високі пишні дерева, і їжі вдосталь.

Так думав чоловік, насилу плентаючи вперед. Та хоч як тяжко йому було переборювати тілесну слабкість, ще тяжче було боротися з сумнівами – думати, що Білл його не покинув, що Білл будь-що дочекається його біля схованки. Він мусить так думати, а інакше немає сенсу боротися далі – можна тільки лягти на землю і померти. І коли тьмяна куля сонця повільно сховалася на північному заході, він уже встиг полічити – і не один раз – кожен дюйм того шляху на південь, що вони з Біллом мусять пройти, перш ніж їх наздожене зима. Він подумки підраховував запаси їжі у схованці й запаси їжі у відділенні Компанії Гудзонської затоки, підраховував знову й знову. Він не їв уже два дні; та набагато довше не їв досхочу. Подеколи він схилявся, зривав бліді болотяні яго-

ди, клав їх до рота, жував і ковтав. Болотяна ягода – це дрібна насінина у водянистій оболонці. В роті оболонка розтає, лишається тільки тверда і гірка насінина. Він знав, що цими ягодами не можна наїстись, але терпляче жував їх із тією надією, що переважає знання і не зважає на досвід.

О дев'ятій годині він забив ногу об камінь, спіткнувся і, знеможений, утомлений, упав на землю. Деякий час він лежав на боці не ворущачись. Потім скинув наплічні ремені й сьак-так спромігся сісти. Ще не стемніло, і в тьмяному присмерку він почав шукати між камінням сухий мох. Назбиравши цілий оберемок, він розпалив вогнище – чадне, димне вогнище – і повісив над ним жерстяний казанок із водою.

Він розв'язав мішок і насамперед полічив свої сірники. Їх було шістдесят сім. Для певності він полічив тричі. Потім розділив сірники на три купки і загорнув кожную в проолієний папір; один пакуночок поклав у порожній кисет, другий – за підкладку пошарпаного капелюха, третій – за пазуху. Коли він із цим упорався, йому раптом стало страшно, і він знову розгорнув сірники та перелічив іще раз. Їх таки було шістдесят сім.

Він висушив мокрі черевики біля вогнища. Від мокасинів лишилося шкураття. Шкарпетки, зшиті з ковдри, порвались, і ноги в нього були збиті до крові. Поранена нога боліла, і він оглянув її. Вона розпухла і вся стала така ж товста, як коліно. Він одірвав довгу смужку від однієї з двох ковдр і туго перев'язав ногу, відірвав іще кілька смужок і обмотав ними

ноги замість мокасинів та шкарпеток. Потім випив гарячої води, завів годинника і заповз під ковдру.

Він спав як убитий. Опівночі стемніло, а потім знову розвиднилося. На північному сході зійшло сонце – чи просто там стало трохи світліше, бо сонце ховалося за сірими хмарами.

О шостій він прокинувся, лежачи на спині. Позирнув угору, на сіре небо, і відчув голод. Спершись на лікоть, він повернувся, раптом почув голосне форкання і побачив великого оленя-карибу, що дивився на нього зі сторожкою цікавістю. Олень був не далі ніж футів за п'ятдесят од нього, і чоловік ураз уявив собі вигляд і запах оленьчого м'яса, що шкварчить на сковорідці. Він мимоволі схопив незаряджену рушницю, прицілився й натиснув на спуск. Олень форкнув і кинувся геть, дзвінко стукаючи копитами по камінню.

Чоловік вилаявся і пожбурих рушницю. Він стогнав, намагаючись підвестися, – це було дуже тяжко і забрало багато часу. Суглоби в нього наче заіржавіли і рухалися з неймовірним зусиллям, кожен порух потребував надзвичайного напруження волі. Коли він урешті звівся на ноги, йому знадобилося ще кілька хвилин, аби випростатись і стати прямо, як личить людині.

Він виліз на невеликий пагорбок і роззирнувся довкола. Ні дерев, ні кущів, нічого, крім сірого моря моху, де маячили сірі скелі, сірі озерця і сірі струмки. Небо також було сі-

ре. Ні сонця, ні сонячного світла! Він не уявляв, де знаходиться північ, і забув, звідки прийшов учора ввечері. Та він не заблукав. Він знав це. Скоро він прийде у країну маленьких паличок. Звичайно, вона десь ліворуч, недалеко звідси – певно, за найближчим пагорбом.

Він повернувся назад, аби спакувати свою торбину для подорожі. Перевірив, чи на місці три пакунки з сірниками, але рахувати сірники не став. Проте він ще трохи зволікав у роздумах, дивлячись на товстий мішечок з оленячої шкіри. Мішечок був невеликий, вміщався між долонями, але важив п'ятнадцять фунтів – стільки ж, скільки всі інші речі, – і це його непокоїло. Зрештою він відклав мішечок убік і продовжував пакувати торбину. Та за мить він глипнув на мішечок, квапливо схопив його і з викликом озирнувся довкола – так, наче пустеля намагалася його пограбувати. І коли він звівся на ноги, щоб іти, мішечок лежав у торбині в нього за спиною.

Він звернув ліворуч і час від часу зупинявся, зриваючи болотяні ягоди. Нога в нього задерев'яніла, він почав ще більше кульгати, але біль у нозі не можна було навіть порівняти з болем у шлунку. Муки голоду були нестерпні. Біль допікав йому все дужче, і врешті-решт він уже не міг думати про те, в який бік слід іти, щоб потрапити у країну малих паличок. Болотяні ягоди не вгамовували цей біль, тільки пекли гіркотою язик і піднебіння.

Він дійшов до невеликої долини, і згряя сполоханих куріпок із шумом зринула в повітря з каменів та пагорбків. «Кр-

р, кр-р, кр-р!» – кричали птахи. Він кинув у них каменем, та не влучив. Тоді, поклавши мішок на землю, почав підкрадатися до них, як кішка підкрадається до горобців. Штани в нього порвались об гостре каміння, і від колін тягнувся кривавий слід; та цей біль затьмарили муки голоду. Він повз по мокрому мохові, його одяг намок, тіло змерзло; та він цього не помічав, думаючи тільки про їжу. А куріпки злітали просто перед ним, поки це «кр-р, кр-р, кр-р» не зазвучало для нього, мов насмішка. Тоді він вилаяв птахів і почав уголос передражнявати їхній крик.

Була мить, коли він надібав куріпку, що, мабуть, спала. Він її не бачив, поки та не пурхнула просто йому в лице зі своєї схованки між каменів. Схопив її так само швидко, як вона злетіла, та в руці у нього лишилося тільки три білі пір'їни з хвоста. Він дивився на куріпку, що полетіла геть, із такою ненавистю, ніби вона зробила йому страшне зло. Потім повернувся назад і завдав собі на плечі мішок.

Опівдні він дістався до болотистої долини, де здобичі було більше. Осторонь пройшло стадо оленів, двадцять чудових тварин, що на відстані рушничного пострілу були недосяжні для нього. Він відчув дике бажання бігти за ними, певний, що дожене стадо. Потім назустріч йому трапилася чорна лисиця з куріпкою в зубах. Чоловік закричав. Це був страшний крик, проте лисиця, злякано сахнувшись убік, не впустила здобичі.

Надвечір він ішов за течією молочно-білого від вапна

струмка, що протікав серед рідкого очерету. Схопивши очеретину біля самого кореня, він вирвав щось схоже на молоду цибулину, не більшу від цвяха. Вона була м'яка і так захрустіла на зубах, що, певно, мусила смакувати добре. Але волокна виявилися жорсткими, просякнутими водою, як болотяні ягоди, і з них не було ніякої поживи. Він скинув свій мішок і рачки поповз у зарості очерету, хрумкаючи, мов жуйна тварина.

Він дуже стомився, і йому часто хотілося перепочити – лягти на землю та заснути; але щось тягнуло його вперед – не так бажання дійти до країни малих паличок, як голод. Він шукав жаб в озерах, копав нігтями землю, сподіваючись знайти хробаків – хоч і знав, що ні жаби, ні хробаки не живуть тут, на далекій Півночі.

Він марно заглядав у кожную калюжу і зрештою, коли вже звечоріло, побачив у одній такій калюжі самотню рибинку завбільшки з пічкура. Він занурив у воду праву руку аж по плече, та риба вислизнула. Він почав ловити її обома руками і розбурхав мул на дні. Розхвилювавшись, упав у воду і вимок до пояса. Тепер він так скаламутив воду, що риби й зовсім не було видно, і довелося чекати, поки мул осяде на дно.

Потім знову заходився ловити – поки вода знову не скаламутилася. Та чекати він не міг. Відв'язав жерстяне цеберко і почав вибирати воду. Спершу він черпав із шаленим завзяттям, облився і виливав воду так близько від себе, що вона знову стікала в калюжу. Потім почав черпати обережно, на-

магаючись бути спокійним, хоч серце в нього калатало і руки тремтіли. За півгодини калюжа була вичерпана майже до дна, води лишилося зі склянку, не більше. А риби не було. Він побачив непомітну розколину між камінням, крізь яку риба прослизнула до сусідньої, більшої калюжі – такої великої, що її не можна було б вичерпати і за добу. Якби знав про цю розколину, він би одразу затулив її каменем і спіймав рибу.

Подумавши про це, у розпачі кинувся на мокру землю. Спочатку він плакав тихо, потім заривав у голос, озиваючись до безжальної пустки довкола; і ще довго здригався у плачі без сліз.

Він розпалив вогнище і зігрівся, випивши багато окропу, а потім уместився на кам'янистому виступі, як минулої ночі. Перед сном перевірів, чи не намокли сірники, і завів годинника. Ковдри були вогкі й холодні. Ногу судомив біль. Та він відчував лише голод – і в тривожному сні марив про бенкети та святкові столи, повні їжі.

Він прокинувся, змерзлий і кволий. Сонця не було. Сірі барви землі й неба зробилися темнішими та глибшими. Налітав різкий вітер, і перший сніг побілів пагорби. Повітря ніби загусло і побіліло, поки він розпалював вогонь і кип'ятив воду. Це пішов мокрий сніг, радше схожий на дощ, сніжинки були великі та просочені водою. Спершу вони танули, ледве торкнувшись землі, але сніг усе йшов, укриваючи землю, і зрештою намочив мох у вогнищі, і вогонь погас.

Це було для нього знаком, що треба знову спакувати мішок і плентатися вперед, невідомо куди. Він уже не думав ані про країну малих паличок, а ні про Білла, ні про схованку під перевернутим каное біля річки Діз. Ним володіло одне бажання – їсти. Він божеволів од голоду. Не зважав, куди йде – аби тільки по рівній місцині. Він навпомацки шукав під мокрим снігом водянисті болотяні ягоди, навмання висмикував із корінням стеблини очерету. Та все це не мало смаку і не давало поживи. Він знайшов якусь траву, кислу на смак, і з'їв її всю, скільки знайшов, та цього було дуже мало, бо трава стелилася по землі, і її було важко знайти під снігом завтовшки у кілька дюймів.

Цієї ночі в нього не було ні вогню, ні гарячої води, і він заповз під ковдру й заснув тривожним од голоду сном. Сніг обернувся на мокрий дощ. Він багато разів прокидався, відчуваючи, що дощ мочить йому лице. Настав день – сірий день без сонця. Дощ перестав. Гостре відчуття голоду вщухло. Тепер він уже не жадав їжі. Лишився тільки тупий біль і важкість у шлунку, та це його не надто бентежило. Він трохи оговтався і знову міг думати про країну малих паличок та схованку біля річки Діз.

Він розірвав рештки однієї ковдри на клапті й обмотав скривавлені ноги. Потім перев'язав поранену ногу і приготувався до денного переходу. Взявшись за торбину, довго роздумував над мішечком з оленьчої шкіри, та зрештою забрав і його.

Сніг розтанув під дощем, і тільки вершини пагорбів лишилися білими. Визирнуло сонце, і йому вдалося визначити сторони світу, хоча тепер він знав, що збився з дороги. Мабуть, блукаючи останніми днями, він зайшов надто далеко вліво. Тепер він звернув праворуч, аби повернутися на вірний шлях.

Муки голоду вже не так дошкуляли, та він відчував, що слабшає. Йому доводилося часто зупинятись і відпочивати, збираючи болотяні ягоди та цибулини очерету. Язик набряк і став шерхлим, наче вкритий щетиною, і в роті було гірко. І ще його дуже непокоїло серце. Варто йому було пройти кілька хвилин, і воно починало безжально калатати, а потім наче підстрибувало вгору і тріпотіло у болісній судомі, і він відчував задуху та млість.

Опівдні він побачив двох пічкурів у великій калюжі. Вичерпати воду було неможливо, але тепер він був спокійнішим і примудрився зловити їх жерстяним цеберком. Риби були завбільшки з мізинець, але йому не дуже хотілось їсти. Тупий біль у шлунку все слабшав, ставав приглушеним, наче шлунок дрімав. Він з'їв рибок сирими і розжовував їх дуже старанно, але то було тільки розумове зусилля. Йому не хотілось їсти, але він знав, що це потрібно для того, щоб вижити.

Увечері він зловив іще трьох пічкурів, двох з'їв, а третього лишив на сніданок. Сонце висушило кущики моху, що траплялися подекуди, і тепер він міг зігрітися, випивши гарячої води. Того дня він пройшов не більше десяти миль; а наступ-

ного, ідучи тільки тоді, коли дозволяло серце, – не більше п'яти. Але тепер шлунок анітрохи не дошкуляв йому – наче заснув. Міщина була йому незнайома, тут частіше траплялися карibu та й вовки також. Їхнє виття часто долинало з глибини пустелі, а яось троє вовків промайнули перед ним, перебігаючи стежку.

Минула ще одна ніч; і вранці, по тверезому роздумі, він розв'язав ремінець, що застібав шкіряний мішечок. Із нього жовтим струменем полився крупнозернистий золотий пісок і самородки. Він розділив золото приблизно навпіл, одну половину заховав на примітному виступі скелі, загорнувши у шматок ковдри, а другу – знову висипав у мішечок. Ковдру, що лишилася, він також розірвав на пов'язки для ніг. Та рушницю досі не кинув, бо у схованці біля річки Діз лежали набої.

День був туманний, і цього дня в ньому знову прокинувся голод. Він почувався дуже слабким, і часом непереборна млість застинала йому очі. Тепер він раз у раз спотикався й падав; і яось, спіткнувшись, він упав просто на гніздо куріпки. Там було четверо пташенят, які щойно вилупилися, – малі грудочки тріпотливого життя, яких вистачило б на один ковток; і він з'їв їх жадібно, запихаючи до рота живими, і вони хрустіли в нього на зубах, мов яечна шкаралупа. Мати-куріпка кидалася на нього з жалісним квилінням. Він хотів прибити її рушницею, та не зміг дотягнутися. Тоді почав кидати у неї камінням і перебив їй крило. Вона кинулася

геть, тягнувши крило за собою, а він рушив слідом.

Пташенята лише роздражнили його голод. Він важко підстрибував, накульгуючи на поранену ногу, і кидав у куріпку камінням, і подеколи хрипко кричав; а часом продовжував свою незграбну гонитву мовчки, похмуро й терпляче змушуючи себе підводитися після кожного падіння, і коли йому млоїлося в очах, протирав їх рукою, щоб не знепритомніти.

Гонитва за куріпкою привела його на дно вогкої долини, і там він помітив людські сліди на мокрому моху. Сліди були не його – він побачив це одразу. Мабуть, то сліди Білла. Та зупинитися він не міг, бо куріпка втікала. Спершу він піймає її, а тоді повернеться і роздивиться сліди.

Пташина вибилася з сил; але він знесилів також. Вона лежала на боці, важко дихаючи, і він, також задиханий, лежав на боці за десять футів од неї, не в змозі підповзти ближче. А коли він відпочив, вона теж зібралася на силі і сахнулася геть від його жадібно простягнутої руки. Гонитва почалася знову. Та невдовзі стемніло, і куріпка зникла. Він похитнувся від втоми і, впавши з мішком на спині, вдарився головою й поранив собі щоку. Довго лежав не ворушачись; потім повернувся на бік, завів годинника і пробув так до ранку.

Ще один туманний день. Половина останньої ковдри пішла на онучі. Сліди Білла йому не вдалося знайти, та це не мало значення, – голод настирливо гнав його вперед. От тільки... що як Білл заблукав? Опівдні тягар мішка став для нього заважким. Він знову розділив золото, цього разу просто

висипавши половину на землю. Надвечір викинув і рештки, і тепер у нього лишилися тільки клопоть ковдри, жерстяне цеберко та рушниця.

Його почали мучити марення. Він чомусь був певен, що в нього лишається один набій. Рушниця заряджена, просто він цього не помітив, – і водночас він знав, що магазин рушниці порожній. Марення не відступало. Він довгі години борювався з цією настирливою думкою, потім оглянув магазин і впевнився, що набою там немає. Розчарування було таким гірким, наче він і справді сподівався знайти набій.

Він ішов іще з півгодини, а потім марення повернулося. Він знову спробував боротись, і боротьба знову була марною, і, щоб позбутися цієї муки, він знов оглянув рушницю. Часом ніби втрачав розум і йшов далі несвідомо, як автомат; дивні думки і хибні уявлення вгризалися в його мозок, мов черва. Та ці провали у свідомості тривали недовго, бо муки голоду повертали його у дійсність. Одного разу він прийшов до тями, побачивши видиво, що ледь не змусило його знепритомніти. Він заточився і, хитаючись, мов п'яний, ледве не впав. Перед ним стояв кінь. Кінь! Він не вірив своїм очам. Їх застилав густий туман із мерехтливими вогниками світла. Він почав люто терти очі, а коли зір прояснився, побачив, що перед ним не кінь, а великий бурий ведмідь. Звір розглядав його з войовничою цікавістю.

Чоловік почав знімати з плеча рушницю, та потім отямився. Він опустил рушницю і витяг мисливський ніж із виши-

тих бісером піхов на стегні. Перед ним було м'ясо й життя. Він провів великим пальцем по лезу ножа. Лезо було гостре і вістря також. Він кинеться на ведмедя і вб'є його. Та серце в чоловіка почало загрозливо калатати, а потім шалено рвонулося вгору і затріпотіло; лоб стисло залізним обручем, і йому стало млосно.

Відчайдушну хоробрість змила могутня хвиля страху. Він такий слабкий, – що буде, коли звір нападе на нього? Чоловік випростався на весь зріст і з якомога рішучішим виглядом міцно схопив ніж і втупив погляд у ведмедя. Звір незграбно ступив уперед, став дибки і грізно заревів. Якби чоловік почав тікати, ведмідь погнався б за ним; але чоловік не тікав. Страх надав йому сміливості. Він також заричав – люто, відчайдушно, як дикий звір, і це був голос страху, що споріднений із життям і сплітається з його найглибшим корінням.

Ведмідь одступив убік із грізним ревінням, наляканий цією дивною істотою, що стояла прямо і не боялася його. Та чоловік не рухався. Він стояв заціпенівши, поки минула небезпека, а потім затремтів і без сил кинувся на мокрий мох.

Потім він опанував себе і рушив далі, охоплений новим страхом. Це не був страх голодної смерті, – тепер його жахала думка, що він загине раптово, перш ніж голод заглушить у ньому останній порив жаги до життя. Навколо були вовки. То тут, то там із далини пустелі долинали їхнє виття, так відчутно сповнюючи повітря загрозою, що він підводив руки у

мимовільній спробі відкинути цю загрозу геть од себе, наче то була хитка стіна намету, напнута вітром.

А вовки знову й знову, по двоє і по троє, перебігали йому стежку. Та вони трималися на відстані. Їх було не надто багато, і до того ж вони звикли полювати карибу, які не опираються; а це чудне створіння, що ходить на двох ногах, мабуть, уміло дряпатись і кусатись.

Пізно ввечері він побачив кістки, розкидані там, де вовки розірвали здобич. Цей кістяк іще годину тому був оленятком, що прудко бігало і мукало, сповнене життя. Він дивився на кістки, доценту обгризені, гладенькі й рожеві, бо життя ще жевріло в їхніх клітинах. Може, ще до кінця дня й від нього лишиться те саме! Адже таке воно, життя, хіба ні? Марнотна, непевна річ. Тільки життя завдає болю. Смерть не болісна. Вмерти – значить заснути. Це забуття, спочинок. Чому ж він не згоден померти?

Та міркував він недовго. Ще мить – і він зіщулившись сидів на моху, тримав у роті кістку і висотував із неї рештки життя, які ще надавали їй рожевого кольору. Солодкий м'ясний присмак, ледь чутний, майже невловимий, як спогад, розлютив його. Він уп'явся в кістку і почав гризти. Часом ламалася кістка, часом його зуби. Потім він став розбивати кістки каменем і, розтовкши на місиво, ковтав. Поспішаючи, він часом влучав собі по пальцях – і все ж таки знаходив час дивуватися, чому не відчуває болю від ударів.

Потяглися страшні дні дощу й снігу. Він уже не усвідом-

лював, коли зупиняється на нічліг і коли рушає в путь знову. Він ішов і вдень, і вночі. Відпочивав там, де впаде, і плентався далі, коли згасле життя в ньому спалахувало і розгоралося трохи яскравіше. Він уже не боровся, як людина. Це життя в ньому, не бажаючи вмирати, вело його вперед. Він більше не страждав. Його нерви наче занімили, застигли, а свідомість була у полоні диких видінь і солодких снів.

Але весь час він смоктав і жував роздроблені кістки оленяти, рештки яких підібрав і взяв із собою. Він більше не перетинав пагорби й вододіли, а просто несвідомо йшов за течією великого потоку, що біг по широкій пологій долині. Він не бачив ні ріки, ні долини, – нічого, крім своїх видінь. Його душа і тіло йшли – чи то блукали – поряд, проте окремо, бо надто тонкий був зв'язок між ними.

Він отямився, лежачи на кам'янистому виступі. Яскраво світило тепле сонце. Здалеку долинали мукання оленят. Він начебто пам'ятав дощ, вітер і сніг, але як довго потерпав від негоди – два дні чи два тижні, – цього не знав.

Він довго лежав не рухаючись, і щедре сонце проливало на нього свої промені, живлячи теплом його жалюгідне тіло. Гарний день, подумав він. Може, йому вдасться визначити, де він перебуває. Зробивши болісне зусилля, він повернувся на бік. Унизу неквапно текла широка річка. То була незнайома річка, і це його здивувало. Він повільно проводжав поглядом її потік, який широкими петлями звивався між тьмяних, голих пагорбів, іще більш похмурих, тьмяних і низьких,

ніж ті, що він бачив досі. Повільно, байдуже, без будь-якого почуття він простежив шлях незнайомої річки до самого обр'ю і побачив, що вона впадає у світле, сяюче море. Та навіть це його не зворушило. Дуже дивно, подумав він. Це видіння або марево, – мабуть, таки видіння, злий жарт розладнаної свідомості. Він іще більше впевнився в цьому, побачивши корабель, що стояв на якорі посеред осяйного моря. Він на мить заплющив очі, потім розплющив знову. Дивно, що видіння не зникло! А втім, не дивно. Він знав, що в серці цієї безплідної землі немає ні моря, ні кораблів, так само як немає набоїв у його порожній рушниці.

Він почув за спиною шумний подих – чи то уривчасте зітхання, чи кашель. Дуже повільно, долаючи слабкість і заціпеніння, повернувся на другий бік. Поблизу він не побачив нічого, проте чекав терпляче. Зітхання і кашель прозвучали знову, і між двома гострими каменями, не більш ніж за двадцять футів від себе, він побачив сіру голову вовка. Гострі вуха не стирчали вгору, як то він бачив у інших вовків; очі були каламутні й налиті кров'ю, голова немічно звисала долу. Звір весь час мружився від сонячного світла. Певно, він був хворий. Подивившись на людину, вовк знову тяжко зітхнув і закашляв.

Оце, зрештою, не видіння, подумав чоловік і знов повернувся, щоб побачити справжній світ, не затулений пеленою марень. Але море так само блищало вдалині, і корабель було видно добре. Може, це все-таки дійсність? Він заплющив

очі й довго думав, а тоді зрозумів усе. Він ішов на північний схід, віддаляючись від річки Діз, і вийшов у долину Коппермайну. Ця широка, повільна ріка – це Коппермайн. Це сяюче море – Льодовитий океан. Корабель – це китобійне судно, що запливло далеко на схід від гирла річки Маккензі, і воно стоїть на якорі у затоці Коронації. Він пригадав карту Компанії Гудзонської затоки, бачену колись давно, і йому все стало ясно і зрозуміло.

Він сів і почав думати про те, що слід вдіяти негайно. Зроблені з ковдри онучі прорвалися наскрізь, і його ноги перетворилися на безформні шматки кривавого м'яса. Останню ковдру він використав. Рушницю і ніж загубив. Капельюх також десь подівся, але згорток із сірниками, що лежав у проолієному аркушику у кисеті в нього за пазухою, лишився на місці й був сухий. Він глянув на годинник. Була одинадцята, годинник усе ще йшов – мабуть, він не забував його заводити.

Він був спокійним і зосередженим. Хоча дуже ослаб, у нього нічого не боліло. Їсти не хотілося. Думка про їжу навіть була йому неприємна, і все, що він робив, було суто розумовим рішенням. Він обірвав холоші до колін і обмотав ними ноги. Чомусь захопив із собою жерстяне цеберко. Певно ж, треба буде випити окропу, перш ніж вирушити у путь до корабля – як він передбачав, дуже тяжкий.

Його рухи були повільні. Він трусився, немов у паралічі. Коли хотів назбирати сухого моху, то виявив, що не може

звестися на ноги. Він пробував знову й знову – і зрештою поповз на чотирьох. Була мить, коли він підповз дуже близько до хворого вовка. Звір неохоче відсунувся вбік і облизнувся, насилу ворущачи язиком. Чоловік помітив, що язик не має здорового червоного кольору, як зазвичай, – він був жовтаво-бурий, укритий жорстким напівзасохлим слизом.

Випивши окропу, чоловік відчув, що може встати і навіть іти – так, як іде ледь жива людина. Щохвилі йому доводилося відпочивати. Його кроки були хиткі й непевні – і такою ж непевною, хиткою ходою плентався за ним вовк. І цієї ночі, коли сяюче море потонуло в темряві, чоловік зрозумів, що наблизився до нього не більше, ніж на чотири милі.

Уночі він чув кашель хворого вовка, а часом – крики оленят. Довкола було життя, але сильне, міцне життя, повне сили; і він знав, що хворий вовк плентається слідом за хворою людиною в надії, що людина помре першою. Вранці, розплющивши очі, він зустрів тоскний і голодний погляд звіра. Зіщулений, з підібганим хвостом, вовк був схожий на жалогідного миршавого собаку. Він тремтів під холодним ранковим вітром і злісно вишкірився, коли чоловік заговорив до нього голосом, що більше нагадував хрипкий шепіт.

Зійшло яскраве сонце, і весь ранок чоловік ішов до корабля, спотикаючись і падаючи. Погода була чудова. Стояло коротке бабине літо північних широт. Воно триватиме з тижень – а може, завтра чи післязавтра скінчиться.

Опівдні він побачив сліди. То були сліди іншої людини,

що не йшла, а повзла на чотирьох. Він подумав, що це, мабуть, сліди Білла, проте подумав мляво, з байдужістю. Йому було однаково. Власне, він уже не мав ніяких відчуттів. Перестав навіть відчувати біль. Шлунок і нерви наче заснули. Проте життя, що було в ньому, гнало його вперед. Він був дуже слабкий, але життя в ньому не бажало вмирати. І тому, що воно не бажало вмирати, чоловік усе ще їв болотяні ягоди і пічкурів, пив гарячу воду і не зводив очей із хворого вовка.

Він ішов по сліду іншої людини, що повзла рачки, і скоро побачив її кінець – кілька обгризених кісток на вогкому моху, серед слідів вовчих лап. Побачив він і тугий мішечок із оленячої шкіри, схожий на його власний, – розірваний гострими зубами. Він підняв мішечок, хоча такий тягар був надто важким для його ослаблих пальців. Білл все ж таки не кинув його до останньої миті. Ха-ха! Він іще посміється з Білла. Він виживе і візьме мішечок із собою, на той корабель посеред сяючого моря. Його сміх був хрипким і страшним, ніби каркання крука, і хворий вовк похмуро завив у відповідь. Чоловік одразу замовк. Як йому сміятися з Білла, якщо це Білл, якщо ці кістки, біло-рожеві, дочиста обгризені кістки – це і є Білл?

Він одвернувся. Так, Білл його покинув; але він не візьме це золото і не буде смоктати кістки Білла. А Білл зробив би саме так, опинившись на його місці, думав чоловік, плентаючись далі.

Він вийшов до маленького озерця. Схилившись над во-

дою, щоб пошукати пічкурів, він відсахнувся, мов ужалений. Побачив відбиток свого обличчя. Це було так страшно, що навіть його притуплені почуття пробудились у пориві жаху. В озерці плавали три пічкурі, але води було надто багато, щоб її вичерпати; і після кількох невдалих спроб спіймати рибу у цеберко він облишив цю затію. Боявся, що від слабкості впаде у воду і потоне. З цієї ж причини він не зважився попливти по річці на одній із колод, що були розкидані по піщаному березі.

Того дня він скоротив відстань між собою і кораблем на три милі; а наступного – на дві, бо тепер він повз рачки, як Білл. Надвечір п'ятого дня до корабля все ще лишалося близько семи миль, а він міг пройти за день хіба що одну. Бабине літо все ще тривало, і він повз, весь час непритомніючи, а хворий вовк, кашляючи та важко дихаючи, плентався за ним слідом. Коліна в чоловіка були роздерті до м'яса, як і ступні, і хоч він обмотав ноги ганчір'ям з сорочки, червоний слід тягся за ним через мох і каміння. Якось, озирнувшись назад, він побачив, що вовк жадібно лиже цей кривавий слід, і ясно уявив собі, яким буде його кінець... якщо тільки... якщо він сам не вб'є вовка. І тоді почалася найжахливіша трагедія буття, котру можна собі уявити, – знесилена людина повзла, а знесилений вовк плентався за нею слідом. Дві істоти тягли свої напівмертві тіла через пустелю і хотіли відібрати життя одна в одної.

Якби вовк був здоровий, чоловік, мабуть, не опирався б.

Але сама думка про те, що він стає поживою такого бридкого, кволого створіння, була йому огидна. Це викликало в нього відразу. У нього знов почалися провали свідомості й видіння, і світлі проміжки ставали все більш нечастими та короткими.

Одного разу він прокинувся, почувши хрипке дихання в себе над вухом. Вовк відскочив назад, спіткнувся і впав від слабкості. Це було смішно, але чоловікові так не здалося. Проте страшно йому також не було. Він надто багато пережив, аби боятись. На мить його думки проясніли, і він лежав розмірковуючи. До корабля лишалося щонайбільше чотири милі. Він ясно побачив його, протерши затуманені очі, побачив біле вітрило маленького човна, що розтинав блискучу водну гладінь. Але він не проповзе ці чотири милі. Він це знав, але ставився до цього спокійно. Він знав, що не проповзе і півмилі. Але жити йому все ж таки хотілося. Було б нерозумно померти після всього, що йому довелося пережити. Надто вже багато вимагала від нього доля. І, вмираючи, він зневажав смерть. Мабуть, це було просто божевіллям, але навіть у обіймах смерті він кидав їй виклик і не хотів коритися.

Він заплющив очі і з надзвичайною обережністю зібрався на силі. Він примушував себе переборювати млість, яка, наче приплив, затопила все його єство. Ця млість здіймалась у ньому, наче хвиля, і поступово затьмарювала свідомість. Часом він тонув, відчайдушно силкуючись виплисти із глибини

забуття; і незбагненна сила душі, збираючи до купи рештки його волі, допомагала йому триматись.

Він непорушно лежав на спині й чув, як до нього повільно наближається уривчасте дихання вовка. Воно чулося все ближче, все ближче, і час ніби зупинився, а чоловік лежав непорушно. Дихання вчувалося над самим вухом. Жорсткий сухий язик торкнув його щоку, мов наждачний папір. Руки в нього рвонулися вгору – принаймні він хотів простягти їх швидко. Пальці, зігнуті, мов пазурі, схопили порожнечу. Швидкість і влучність потребують сили, а сил у нього вже не було.

Вовк був страшенно терплячим. Чоловік був терплячим також. Півдня він лежав нерухомо, долаючи забуття і стежачи за істотою, яка хотіла його з'їсти і яку він хотів би з'їсти сам. Іноді хвиля млості накривала його, і він поринав у довгий сон; та весь час, і при тямі, й уві сні, він чекав тієї миті, коли почує хрипке дихання і відчує дотик жорсткого язика.

Дихання він не почув, але прокинувся від того, що вовчий язик лизнув йому руку. Він чекав. Ікла повільно стискали його руку, потім тиск посилювався; вовк із останніх сил намагався вп'ястися зубами у здобич, якої так давно чекав. Але й чоловік чекав довго, і його скривавлена рука стиснула вовчу щелепу. І поки вовк спроквола борсався, така ж квола рука повільно стискала його щелепу, а друга рука простяглася до вовка і схопила його. Ще п'ять хвилин, і чоловік навалився на вовка всім тілом. Його рукам не вистачало сили, щоб

задушити звіра, але чоловік міцно притулився обличчям до вовчої шиї, і його рот був повний шерсті. За півгодини він відчув, що до рота йому ллється гарячий струмінь. Це було неприємно. Це було так, наче у шлунок вливали розплавлений свинець, і чоловік лише зусиллям волі змушував себе терпіти. Потім він перевернувся на спину і заснув.

На китобійному судні «Бедфорд» було кілька учасників наукової експедиції. З палуби вони помітили якийсь дивний об'єкт на березі. Він пересувався по піску до моря. Люди не могли зрозуміти, що це таке, і, як личить ученим, сіли у човен і рушили до берега. Там вони побачили живе створіння, котре навряд чи можна було назвати людиною. Воно було сліпе, непритомне і звивалося на піску, мов велетенський хробак. Йому майже не вдавалося зрушити з місця, але воно було упертим і, звиваючись та борсаючись, просувалося вперед футів на двадцять за годину.

Через три тижні чоловік, лежачи у постелі на китобійному кораблі «Бедфорд», не стримуючи сліз, що котилися по його змарнілому обличчю, розповів, хто він такий і що йому довелося пережити. Він безладно говорив щось про свою матір, про сонячну Південну Каліфорнію, про будиночок серед квітів і апельсинових дерев.

Минуло всього кілька днів, і він сидів за столом разом із ученими й офіцерами судна. Він тішився, бачачи довкола себе так багато їжі, й стривожено дивився, як їжа зникає у роті інших людей. Варто було комусь узяти шматок, і в його

очах з'являвся вираз глибокого жалю. Він був при здоровому глузді, але за обідом ненавидів усіх довкола. Його переслідував страх, що їжі не вистачить. Він розпитував про запаси їжі і кока, і юнгу, і капітана. Вони безнастанно заспокоювали його; але він їм не вірив і крадькома зазірав до комори, щоб переконатися на власні очі.

Потім завважили, що він гладшає. Він що не день набирав вагу. Учені хитали головами і висловлювали різні здогади. Вони почали обмежувати його в їжі, але він ставав усе товстішим і ширшав у попереку.

Матроси потай усміхалися. Вони знали, що й до чого. І коли вчені почали стежити за ним, то дізналися про це також. Після сніданку він тихцем ішов на палубу і, наче жебрак, із простягнутою рукою підходив до когось із матросів. Той усміхався і давав йому кусень сухаря. Чоловік жадібно хапав подачку, дивився на неї, мов скнара на золото, і запихав за пазуху. Так само підгодовували його й усі інші матроси.

Учені не сказали йому нічого. Вони лишили його у спокої, але потай оглянули його ліжко. Воно було напхане сухарями; у матраці було повно сухарів; у всіх закутках лежали сухарі. І все ж таки чоловік був при здоровому глузді. Це була лише пересторога на той випадок, якщо знов доведеться голодувати. Вчені сказали, що це минеться; і так воно й сталося, перш ніж «Бедфорд» став на якір у Сан-Франциско.

The White Silence

“Carmen won’t last more than a couple of days.” Mason spat out a chunk of ice and surveyed the poor animal ruefully, then put her foot in his mouth and proceeded to bite out the ice which clustered cruelly between the toes.

“I never saw a dog with a highfalutin’ name that ever was worth a rap,” he said, as he concluded his task and shoved her aside. “They just fade away and die under the responsibility. Did ye ever see one go wrong with a sensible name like Cassiar, Siwash, or Husky? No, sir! Take a look at Shookum here; he’s—”

Snap! The lean brute flashed up, the white teeth just missing Mason’s throat.

“Ye will, will ye?” A shrewd clout behind the ear with the butt of the dog whip stretched the animal in the snow, quivering softly, a yellow slaver dripping from its fangs.

“As I was saying, just look at Shookum here—he’s got the spirit. Bet ye he eats Carmen before the week’s out.”

“I’ll bank another proposition against that,” replied Malemute Kid, reversing the frozen bread placed before the fire to thaw. “We’ll eat Shookum before the trip is over. What d’ye say, Ruth?”

The Indian woman settled the coffee with a piece of ice, glanced from Malemute Kid to her husband, then at the dogs, but vouchsafed no reply. It was such a palpable truism that none was necessary. Two hundred miles of unbroken trail in prospect, with

a scant six days' grub for themselves and none for the dogs, could admit no other alternative. The two men and the woman grouped about the fire and began their meager meal. The dogs lay in their harnesses, for it was a midday halt, and watched each mouthful enviously. "No more lunches after today," said Malemute Kid. "And we've got to keep a close eye on the dogs, they're getting vicious. They'd just as soon pull a fellow down as not, if they get a chance."

"And I was president of an Epworth once, and taught in the Sunday school." Having irrelevantly delivered himself of this, Mason fell into a dreamy contemplation of his steaming moccasins, but was aroused by Ruth filling his cup. "Thank God, we've got slathers of tea! I've seen it growing, down in Tennessee. What wouldn't I give for a hot corn pone just now! Never mind, Ruth; you won't starve much longer, nor wear moccasins either."

The woman threw off her gloom at this, and in her eyes welled up a great love for her white lord—the first white man she had ever seen—the first man whom she had known to treat a woman as something better than a mere animal or beast of burden.

"Yes, Ruth," continued her husband, having recourse to the macaronic jargon in which it was alone possible for them to understand each other; "wait till we clean up and pull for the Outside. We'll take the White Man's canoe and go to the Salt Water. Yes, bad water, rough water—great mountains dance up and down all the time. And so big, so far, so far away—you travel ten sleep, twenty sleep, forty sleep"—he graphically enumerated

the days on his fingers—"all the time water, bad water. Then you come to great village, plenty people, just the same mosquitoes next summer. Wigwams oh, so high—ten, twenty pines. Hi-yu skookum!"

He paused impotently, cast an appealing glance at Ma-lemute Kid, then laboriously placed the twenty pines, end on end, by sign language. Malemute Kid smiled with cheery cynicism; but Ruth's eyes were wide with wonder, and with pleasure; for she half believed he was joking, and such condescension pleased her poor woman's heart.

"And then you step into a—a box, and pouf! up you go." He tossed his empty cup in the air by way of illustration and, as he deftly caught it, cried: "And biff! down you come. Oh, great medicine men! You go Fort Yukon, I go Arctic City—twenty-five sleep—big string, all the time—I catch him string—I say, 'Hello, Ruth! How are ye?'—and you say, 'Is that my good husband?'—and I say, 'Yes'—and you say, 'No can bake good bread, no more soda'—then I say, 'Look in cache, under flour; good-by.' You look and catch plenty soda. All the time you Fort Yukon, me Arctic City. Hi-yu medicineman!"

Ruth smiled so ingenuously at the fairy story that both men burst into laughter. A row among the dogs cut short the wonders of the Outside, and by the time the snarling combatants were separated, she had lashed the sleds and all was ready for the trail.

"Mush! Baldy! Hi! Mush on!" Mason worked his whip smartly and, as the dogs whined low in the traces, broke out the sled

with the gee pole. Ruth followed with the second team, leaving Malemute Kid, who had helped her start, to bring up the rear. Strong man, brute that he was, capable of felling an ox at a blow, he could not bear to beat the poor animals, but humored them as a dog driver rarely does—nay, almost wept with them in their misery.

“Come, mush on there, you poor sore-footed brutes!” he murmured, after several ineffectual attempts to start the load. But his patience was at last rewarded, and though whimpering with pain, they hastened to join their fellows.

No more conversation; the toil of the trail will not permit such extravagance. And of all deadening labors, that of the Northland trail is the worst. Happy is the man who can weather a day’s travel at the price of silence, and that on a beaten track.

And of all heartbreaking labors, that of breaking trail is the worst. At every step the great webbed shoe sinks till the snow is level with the knee. Then up, straight up, the deviation of a fraction of an inch being a certain precursor of disaster, the snowshoe must be lifted till the surface is cleared; then forward, down, and the other foot is raised perpendicularly for the matter of half a yard. He who tries this for the first time, if haply he avoids bringing his shoes in dangerous propinquity and measures not his length on the treacherous footing, will give up exhausted at the end of a hundred yards; he who can keep out of the way of the dogs for a whole day may well crawl into his sleeping bag with a clear conscience and a pride which passeth all understanding;

and he who travels twenty sleeps on the Long Trail is a man whom the gods may envy.

The afternoon wore on, and, with the awe born of the White Silence, the voiceless travelers bent to their work. Nature has many tricks wherewith she convinces man of his finity—the ceaseless flow of the tides, the fury of the storm, the shock of the earthquake, the long roll of heaven's artillery—but the most tremendous, the most stupefying of all, is the passive phase of the White Silence. All movement ceases, the sky clears, the heavens are as brass; the slightest whisper seems sacrilege, and man becomes timid, affrighted at the sound of his own voice. Sole speck of life journeying across the ghostly wastes of a dead world, he trembles at his audacity, realizes that his is a maggot's life, nothing more. Strange thoughts arise unsummoned, and the mystery of all things strives for utterance. And the fear of death, of God, of the universe, comes over him—the hope of the Resurrection and the Life, the yearning for immortality, the vain striving of the imprisoned essence—it is then, if ever, man walks alone with God.

So wore the day away. The river took a great bend, and Mason headed his team for the cutoff across the narrow neck of land. But the dogs balked at the high bank. Again and again, though Ruth and Malemute Kid were shoving on the sled, they slipped back. Then came the concerted effort. The miserable creatures, weak from hunger, exerted their last strength. Up—up—the sled poised on the top of the bank; but the leader swung the string

of dogs behind him to the right, fouling Mason's snowshoes. The result was grievous. Mason was whipped off his feet; one of the dogs fell in the traces; and the sled toppled back, dragging everything to the bottom again.

Slash! the whip fell among the dogs savagely, especially upon the one which had fallen.

"Don't, Mason," entreated Malemute Kid; "the poor devil's on its last legs. Wait and we'll put my team on."

Mason deliberately withheld the whip till the last word had fallen, then out flashed the long lash, completely curling about the offending creature's body. Carmen—for it was Carmen—cowered in the snow, cried piteously, then rolled over on her side.

It was a tragic moment, a pitiful incident of the trail—a dying dog, two comrades in anger. Ruth glanced solicitously from man to man. But Malemute Kid restrained himself, though there was a world of reproach in his eyes, and, bending over the dog, cut the traces. No word was spoken. The teams were double-spanned, and the difficulty overcome; the sleds were under way again, the dying dog dragging herself along in the rear. As long as an animal can travel, it is not shot, and this last chance is accorded it—the crawling into camp, if it can, in the hope of a moose being killed.

Already penitent for his angry action, but too stubborn to make amends, Mason toiled on at the head of the cavalcade, little dreaming that danger hovered in the air. The timber clustered thick in the sheltered bottom, and through this they threaded their way. Fifty feet or more from the trail towered a lofty pine. For

generations it had stood there, and for generations destiny had had this one end in view—perhaps the same had been decreed of Mason.

He stooped to fasten the loosened thong of his moccasin. The sleds came to a halt, and the dogs lay down in the snow without a whimper. The stillness was weird; not a breath rustled the frost-encrusted forest; the cold and silence of outer space had chilled the heart and smote the trembling lips of nature. A sigh pulsed through the air—they did not seem to actually hear it, but rather felt it, like the premonition of movement in a motionless void. Then the great tree, burdened with its weight of years and snow, played its last part in the tragedy of life. He heard the warning crash and attempted to spring up but, almost erect, caught the blow squarely on the shoulder.

The sudden danger, the quick death—how often had Malemute Kid faced it! The pine needles were still quivering as he gave his commands and sprang into action. Nor did the Indian girl faint or raise her voice in idle wailing, as might many of her white sisters. At his order, she threw her weight on the end of a quickly extemporized handspike, easing the pressure and listening to her husband's groans, while Malemute Kid attacked the tree with his axe. The steel rang merrily as it bit into the frozen trunk, each stroke being accompanied by a forced, audible respiration, the "Huh!" "Huh!" of the woodsman.

At last the Kid laid the pitiable thing that was once a man in the snow. But worse than his comrade's pain was the dumb anguish

in the woman's face, the blended look of hopeful, hopeless query. Little was said; those of the Northland are early taught the futility of words and the inestimable value of deeds. With the temperature at sixty-five below zero, a man cannot lie many minutes in the snow and live. So the sled lashings were cut, and the sufferer, rolled in furs, laid on a couch of boughs. Before him roared a fire, built of the very wood which wrought the mishap. Behind and partially over him was stretched the primitive fly—a piece of canvas, which caught the radiating heat and threw it back and down upon him—a trick which men may know who study physics at the fount.

And men who have shared their bed with death know when the call is sounded. Mason was terribly crushed. The most cursory examination revealed it. His right arm, leg, and back were broken; his limbs were paralyzed from the hips; and the likelihood of internal injuries was large. An occasional moan was his only sign of life.

No hope; nothing to be done. The pitiless night crept slowly by—Ruth's portion, the despairing stoicism of her race, and Malemute Kid adding new lines to his face of bronze. In fact, Mason suffered least of all, for he spent his time in eastern Tennessee, in the Great Smoky Mountains, living over the scenes of his childhood. And most pathetic was the melody of his long-forgotten Southern vernacular, as he raved of swimming holes and coon hunts and watermelon raids. It was as Greek to Ruth, but the Kid understood and felt—felt as only one can feel who

has been shut out for years from all that civilization means.

Morning brought consciousness to the stricken man, and Malemute Kid bent closer to catch his whispers.

“You remember when we foregathered on the Tanana, four years come next ice run? I didn’t care so much for her then. It was more like she was pretty, and there was a smack of excitement about it, I think. But d’y’e know, I’ve come to think a heap of her. She’s been a good wife to me, always at my shoulder in the pinch. And when it comes to trading, you know there isn’t her equal. D’y’e recollect the time she shot the Moosehorn Rapids to pull you and me off that rock, the bullets whipping the water like hailstones?—and the time of the famine at Nuklukyeto?—or when she raced the ice run to bring the news? Yes, she’s been a good wife to me, better’n that other one. Didn’t know I’d been there? Never told you, eh? Well, I tried it once, down in the States. That’s why I’m here. Been raised together, too. I came away to give her a chance for divorce. She got it.

“But that’s got nothing to do with Ruth. I had thought of cleaning up and pulling for the Outside next year—her and I—but it’s too late. Don’t send her back to her people, Kid. It’s beastly hard for a woman to go back. Think of it!—nearly four years on our bacon and beans and flour and dried fruit, and then to go back to her fish and caribou. It’s not good for her to have tried our ways, to come to know they’re better’n her people’s, and then return to them. Take care of her, Kid—why don’t you?—but no, you always fought shy of them—and you never told me

why you came to this country. Be kind to her, and send her back to the States as soon as you can. But fix it so as she can come back—liable to get homesick, you know.

“And the youngster—it’s drawn us closer, Kid. I only hope it is a boy. Think of it!—flesh of my flesh, Kid. He mustn’t stop in this country. And if it’s a girl, why, she can’t. Sell my furs; they’ll fetch at least five thousand, and I’ve got as much more with the company. And handle my interests with yours. I think that bench claim will show up. See that he gets a good schooling; and, Kid, above all, don’t let him come back. This country was not made for white men.

“I’m a gone man, Kid. Three or four sleeps at the best. You’ve got to go on. You must go on! Remember, it’s my wife, it’s my boy—O God! I hope it’s a boy! You can’t stay by me—and I charge you, a dying man, to pull on.”

“Give me three days,” pleaded Malemute Kid. “You may change for the better; something may turn up.”

“No.”

“Just three days.”

“You must pull on.”

“Two days.”

“It’s my wife and my boy, Kid. You would not ask it.”

“One day.”

“No, no! I charge—”

“Only one day. We can shave it through on the grub, and I might knock over a moose.”

“No—all right; one day, but not a minute more. And, Kid, don’t—don’t leave me to face it alone. Just a shot, one pull on the trigger. You understand. Think of it! Think of it! Flesh of my flesh, and I’ll never live to see him!

“Send Ruth here. I want to say good-by and tell her that she must think of the boy and not wait till I’m dead. She might refuse to go with you if I didn’t. Good-by, old man; good-by.

“Kid! I say—a—sink a hole above the pup, next to the slide. I panned out forty cents on my shovel there.”

“And, Kid!” he stooped lower to catch the last faint words, the dying man’s surrender of his pride. “I’m sorry—for—you know—Carmen.”

Leaving the girl crying softly over her man, Malemute Kid slipped into his parka and snowshoes, tucked his rifle under his arm, and crept away into the forest. He was no tyro in the stern sorrows of the Northland, but never had he faced so stiff a problem as this. In the abstract, it was a plain, mathematical proposition—three possible lives as against one doomed one. But now he hesitated. For five years, shoulder to shoulder, on the rivers and trails, in the camps and mines, facing death by field and flood and famine, had they knitted the bonds of their comradeship. So close was the tie that he had often been conscious of a vague jealousy of Ruth, from the first time she had come between. And now it must be severed by his own hand.

Though he prayed for a moose, just one moose, all game seemed to have deserted the land, and nightfall found the

exhausted man crawling into camp, light-handed, heavy-hearted. An uproar from the dogs and shrill cries from Ruth hastened him.

Bursting into the camp, he saw the girl in the midst of the snarling pack, laying about her with an axe. The dogs had broken the iron rule of their masters and were rushing the grub. He joined the issue with his rifle reversed, and the hoary game of natural selection was played out with all the ruthlessness of its primeval environment. Rifle and axe went up and down, hit or missed with monotonous regularity; lithe bodies flashed, with wild eyes and dripping fangs; and man and beast fought for supremacy to the bitterest conclusion. Then the beaten brutes crept to the edge of the firelight, licking their wounds, voicing their misery to the stars.

The whole stock of dried salmon had been devoured, and perhaps five pounds of flour remained to tide them over two hundred miles of wilderness. Ruth returned to her husband, while Malemute Kid cut up the warm body of one of the dogs, the skull of which had been crushed by the axe. Every portion was carefully put away, save the hide and offal, which were cast to his fellows of the moment before.

Morning brought fresh trouble. The animals were turning on each other. Carmen, who still clung to her slender thread of life, was downed by the pack. The lash fell among them unheeded. They cringed and cried under the blows, but refused to scatter till the last wretched bit had disappeared—bones, hide, hair, everything.

Malemute Kid went about his work, listening to Mason, who was back in Tennessee, delivering tangled discourses and wild exhortations to his brethren of other days.

Taking advantage of neighboring pines, he worked rapidly, and Ruth watched him make a cache similar to those sometimes used by hunters to preserve their meat from the wolverines and dogs. One after the other, he bent the tops of two small pines toward each other and nearly to the ground, making them fast with thongs of moosehide. Then he beat the dogs into submission and harnessed them to two of the sleds, loading the same with everything but the furs which enveloped Mason. These he wrapped and lashed tightly about him, fastening either end of the ropes to the bent pines. A single stroke of his hunting knife would release them and send the body high in the air.

Ruth had received her husband's last wishes and made no struggle. Poor girl, she had learned the lesson of obedience well. From a child, she had bowed, and seen all women bow, to the lords of creation, and it did not seem in the nature of things for woman to resist. The Kid permitted her one outburst of grief, as she kissed her husband—her own people had no such custom—then led her to the foremost sled and helped her into her snowshoes. Blindly, instinctively, she took the gee pole and whip, and “mushed” the dogs out on the trail. Then he returned to Mason, who had fallen into a coma, and long after she was out of sight crouched by the fire, waiting, hoping, praying for his comrade to die.

It is not pleasant to be alone with painful thoughts in the White Silence. The silence of gloom is merciful, shrouding one as with protection and breathing a thousand intangible sympathies; but the bright White Silence, clear and cold, under steely skies, is pitiless.

An hour passed—two hours—but the man would not die. At high noon the sun, without raising its rim above the southern horizon, threw a suggestion of fire athwart the heavens, then quickly drew it back. Malemute Kid roused and dragged himself to his comrade's side. He cast one glance about him. The White Silence seemed to sneer, and a great fear came upon him. There was a sharp report; Mason swung into his aerial sepulchre, and Malemute Kid lashed the dogs into a wild gallop as he fled across the snow.

Біла тиша

– Кармен більше двох днів не витримає.

Мейсон виплюнув шматок льоду і похмуро глянув на бідолашну тварину; потім підніс її лапу до рота і почав відгризати лід, що намерз між кігтями.

– Ніколи не бачив, аби собака з химерним іменем був чогось вартий, – мовив він, скінчивши своє заняття, і відштовхнув собаку геть. – Вони тільки переводяться нінащо, а потім здихають. Ти колись бачив, щоб із собакою, якого звати просто Касьяр, Сиваш або Хаскі, сталося щось лихе? Егеж, дзуськи! От поглянь на Шукума; він...

Хоп! Охлялий звір стрибнув угору, і білі зуби клацнули біля горла Мейсона.

– Ти що це робиш, га?

Жорстокий удар руків'ям нагая за вухом повалив собаку в сніг. Він трусився, з пащі капала жовта слина.

– Я ж казав, поглянь на Шукума. Оцей не схибить! Закладаюся, ще до кінця тижня він зжере Кармен.

– А я пропоную робити ставку на інше, – озвався Мейлмют Кід, перевертаючи хліб, що відтавав біля вогню. – Закладаюся, ми ще до кінця нашої подорожі з'їмо Шукума. Що скажеш, Рут?

Індіанка поклала у каву грудочку льоду, перевела погляд із Мейлмюта Кіда на свого чоловіка, потім на собак, але

відповісти не зважилася. Ця очевидна істина не вимагала підтверджень. Їх чекали двісті миль дороги по непроїзному шляху, їжі для них самих лишилося на шість днів, а для собак і зовсім нічого, – отже, вибору не було. Двоє чоловіків і жінка підсунулися до вогнища і приступили до свого злиденного сніданку. Собаки лежали у запряжці, бо настав час денного перепочинку, і заздрісно проводжали поглядом кожний шматок.

– Від завтра – ніяких сніданків, – сказав Мейлмют Кід. – І треба наглядати за собаками, а то вони геть знахабніли. Тільки дай їм волю, горлянку тобі перегризуть.

– А я ж колись був старостою Епвортської парафії і викладав у недільній школі!

І, мовивши це не знати для чого, Мейсон поринув у дрімотне споглядання своїх мокасинів, од яких піднімалася пара. Та Рут перервала його роздуми, наливши йому чашку кави.

– Дякувати Богові, чаю в нас досить! Я бачив, як він росте – там, у Теннессі. Чого б я зараз не дав за гарячу кукурудзяну перепічку! Не журися, Рут; скоро тобі не доведеться голодувати, та й мокасини носити не буде потреби.

Жінка, почувши ці слова, трохи повеселішала, і її очі засвітилися любов'ю до її білого володаря – першого білого чоловіка, якого вона зустріла, першого чоловіка на її пам'яті, який не вважав жінку за нерозумну тварину чи в'ючну худобу.

– Так, Рут, – повів далі чоловік тією химерною мовою, якою вони лишень і могли порозумітися, – зачекай трохи, скоро ми вийдемо звідси до далекого краю. Візьмемо каное білої людини і попливемо до Солоної Води. Так, погана вода, зла вода – наче великі гори весь час стрибають угору та вниз. А її так багато, пливти по ній так далеко! Їдеш десять снів, двадцять снів, сорок, – він полічив дні на пальцях, – і весь час вода, погана вода. Потім приїдемо до великого селища, людей там сила, як ото комарів улітку. Вігвами – ого-го, які високі, як десять, двадцять сосон! Хай-ю скукум!...

Він затнувся, кинувши благальний погляд на Мейлмюта Кіда, потім почав старанно показувати знаками, як можна поставити одна на одну двадцять сосон. Мейлмют Кід глузливо всміхнувся; та очі Рут розширилися від подиву і втіхи. Вона майже не вірила у слова чоловіка, гадала, що він жартує, і така ласка тішила бідне жіноче серце.

– А потім сядемо у... у скриню і – пф! – поїхали. – Він підкинув порожню чашку в повітря і, спритно впіймавши її, закричав: – А потім – пф-ф! – і приїхали. О, великі шамани! Ти їдеш у Форт-Юкон, а я до Арктик-сіті – двадцять п'ять снів – велика мотузка тягнеться, я хапаю мотузку і кажу: «Алло, Рут! Як ся маєш?» – а ти кажеш: «Це ти, чоловіченьку?» Я кажу: «Так». А ти кажеш: «Не можна спекти гарний хліб: соди немає». Я кажу: «Подивися в коморі, під борошном. Бувай!» Ти їдеш до комори і знаходиш соду. І весь час ти у Форт-Юконі, я – в Арктик-сіті. Отакі вони, шамани!

Рут так наївно всміхнулася цій чарівній історії, що обоє чоловіків розреготалися вголос. Та собача гризня надворі поклала край оповіді про дива далекого краю, а на той час, коли собак угамували, жінка вже встигла прив'язати нарти, і все було готово для подорожі.

– Ану, Лисий! Ану, руш!

Мейсон ляснув нагаєм і, коли собаки зрушили з місця, відштовхнув нарти поворотною жердиною. Рут їхала за ним слідом на другій запряжці, а Мейлмют Кід, допомагаючи їй рушити, лишався позаду. Дужий і суворий чоловік, здатний ударом звалити бика, він не міг бити нещасних тварин і жалів їх, що погоничі собак роблять не часто. Бувало, він ледь не плакав із жалю, дивлячись на них.

– Ану, вперед, кульгавці ви бідолашні! – пробурчав він після кількох марних спроб зрушити нарти. Але зрештою його терпіння було винагороджене, і собаки, хоч і з болісним виском, поспішили вслід за своїми товаришами.

Розмови припинилися. Знегоди шляху не дозволяють такої розкоші. А подорож у північному краю – це найтяжча праця з усіх, що є в світі. Щасливий той, хто ціною мовчання витримає день такої дороги – хоча б по битому шляху.

Але найтяжча праця – торувати шлях. При кожному кроці широкі плетені лижі провалюються, і сніг сягає колін. Потім треба витягти ногу, тримаючи її прямо – бо відхилення убік хоч на дюйм може призвести до біди, – поки лижа не очиститься від снігу. Тоді треба ступити вперед і піднімати

другу ногу, також щонайменше на пів'ярда. Той, хто робить це вперше – навіть якщо не перечепиться однією лижею за іншу і не витягнеться на весь зріст у підступному снігу, – через сто ярдів геть знесиліє; той, хто за весь день жодного разу не трапить під ноги собакам, може з чистим сумлінням і цілком зрозумілою гордістю залізати у спальний мішок; а тому, хто пройде двадцять снів по Довгій стежині, можуть заздрити боги.

Вечоріло, і мандрівники, скуті шанобливим острахом перед Білою тишею, торували собі шлях. У природи є багато способів переконати нас у тому, що ми смертні: безнастанні припливи і відпливи, люті шторми, жахи землетрусу, гуркіт небесної артилерії. Та серед цих явищ найбільше гнітить і жахає незворушний спокій Білої тиші, коли довкола все завмирає, яскраве небо горить мідяним блиском, навіть тихий шепіт звучить як блюзнірство, і сторопіла людина лякається власного голосу. Самотня крихта життя, що повзе по примарній пустелі мертвого світу, вона з острахом думає про свою зухвалість, усвідомлюючи, що її життя – це життя хробака, не більше. У неї мимоволі з'являються дивні думки, таїна всього суцього шукає втілення. І людиною оволодіває страх перед смертю, перед Богом, перед всесвітом, і надія на воскресіння та життя, і жага безсмертя – безсиле прагнення ув'язненого єства; і тоді людина лишається наодинці з Богом.

День минув. Вони вийшли до місця, де гирло річки звертало вбік, і Мейсон погнав свою запряжку через низький

мис, аби зрізати кут. Але собаки не могли подолати крутий підйом. Рут і Мейлмют Кід знов і знов штовхали нарти вперед, та марно. Ще одне відчайдушне зусилля; нещасні тварини, ослаблі від голоду, напружили останні сили. Вище... вище... і нарти виринули на берег. Але ватажок потягнув запряжку вправо, і нарти наїхали на лижі Мейсона. Наслідки були вельми сумні: Мейсона збило з ніг, один із собак упав, заплутавшись в упряжі, і нарти зісковзнули вниз, тягнучи за собою собак.

Лясь! Лясь!.. Нагай безжально свистів над собаками, і найбільше постраждав винуватець події.

– Годі, Мейсоне, – втрутився Мейлмют Кід. – Він, бідолаха, і так ледь живий. Зачекай, краще припряжемо моїх.

Мейсон спокійно чекав, поки той договорить; а потім довгий нагай знову обвився навколо тіла собаки. Кармен – а то була саме вона – з жалібним скавчанням зіщулилася в снігу, потім перевернулася на бік.

Це була тяжка мить, прикра подія в дорозі: здихає собака, двоє товаришів сваряться. Рут благально дивилася то на одного, то на іншого з чоловіків. Але Мейлмют Кід опанував себе, хоча в його погляді був глибокий докір, і, схилившись до собаки, перерізав шворки. Ніхто не мовив ні слова. Запряжки зв'язали разом, підйом був подоланий, нарти знов рушили вперед, а ледь жива Кармен пленталася позаду. Поки вона може йти, її не пристрелять, і в неї лишається останній шанс на життя – дійти до привалу, де люди можуть убити

лося.

Шкодюючи про свій вчинок, але з гордощів не зізнаючись у цьому, Мейсон пробирався вперед першим і не підозрював, яка загроза нависла над ним. Вони торували собі шлях через густий чагарник у долині. За п'ятдесят футів од них височіла могутня сосна. Вона стояла тут багато десятиліть, і довгі роки доля судила їй такий кінець – а може, і Мейсону також.

Він зупинився, щоб затягнути ослаблий ремінь на мокасині. Нарти стали, і собаки мовчки лягли на сніг. Панувала моторошна тиша; у морозному лісі не було чути ні звуку, холод і безмовність відкритого простору заморозили серце природи і скували її тремтливі вуста. Раптом у повітрі пролунало зітхання – вони навіть не почули, а радше відчували його, як провісник руху серед непорушної пустки. А потім величезне дерево, схилене під тягарем років і снігу, виконало свою останню роль у трагедії життя. Мейсон почув загрозливий тріск і рвонувся убік, та щойно він випростався, дерево вдарило його по плечу.

Раптова небезпека, нагла смерть – як часто Мейлмют Кід дивився їм у лице! Голки на вітах іще тремтіли, коли він оддав наказ жінці й сам кинувся на поміч. Індіанка мало знепритомніла і не стала марно голосити, як зробила б чи не кожна з її білих сестер. За наказом Мейлмюта Кіда вона всім тілом налягла на жердину, що слугувала замість важеля, полегшуючи тягар і прислухаючись до стогонів чоловіка, а

Мейлмют Кід рубав дерево сокирою. Криця весело дзвеніла, вгризаючись у замерзлий стовбур, і кожний удар супроводжувався знеможеним голосним видихом Кіда.

Нарешті він поклав на сніг жалюгідні рештки того, що колись було людиною. Але ще страшнішою, ніж мука його товариша, була німа скорбота на обличчі жінки та її погляд, сповнений і надії, і безнадійної туги. Говорили вони небагато: на Півночі скоро пізнають безцінь слів і дорогоцінність вчинків. При температурі шістдесят п'ять градусів нижче нуля людина не може пролежати на снігу більше кількох хвилин і лишитися живою. Тому вони зрізали з нарт ремені, загорнули нещасного у хутро і поклали на підстилку з гілок. Перед ним розпалили вогнище, складене з гілля того ж самого дерева, що було причиною нещастя. Згори натягнули примітивну завісу – шматок полотна, що затримував тепло і відкидав його вниз, – хитрість, відома всім, хто вивчає фізику в природі.

Люди, яким доводилося ділити ложе зі смертю, впізнають її поклик. Мейсон був страшно скалічений. Це виявилось вже при побіжному огляді. Його права рука, нога і хребет були зламані, тіло від попереку паралізоване; внутрішні органи, мабуть, теж зазнали тяжких ушкоджень. Лише поодинокі стогони свідчили про те, що він живий.

Жодної надії; тут уже нічого не вдієш. Безжальна ніч тяглася поволі – Рут пережила її зі стоїчним відчаєм, властивим її племені, а на бронзовому обличчі Мейлмюта Кіда проляг-

ло кілька нових зморщок. Власне, Мейсон страждав менше від усіх, бо він був далеко, у Східному Теннесі, у Великих Туманних Горах, і знову переживав своє дитинство. І глибокий розпач бринів у мелодії давно забутого південного міста, коли він марив про купання у ставку, про полювання на єнота і вилазки за кавунами. Для Рут це була чужа мова, але Кід усе розумів і відчував – так гостро, як тільки може відчувати людина, на довгі роки відірвана від усього, що зветься цивілізацією.

Вранці Мейсон прийшов до тями, і Мейлмют Кід посунувся ближче до нього, намагаючись уловити ледь чутний шепіт:

– Пам'ятаєш, як ми зустрілися на Танані? У наступний кригохід буде чотири роки. Тоді я не дуже любив її. Просто вона була гарненька, і я подумав: а чом би й не розважитися трохи? Але ж ти знаєш, потім я тільки й думав, що про неї. Вона була доброю дружиною, – завжди поруч. І в нашому ремеслі, сам знаєш, їй нема рівних. Пам'ятаєш, як вона перепливла бистрину Лосиний Ріг, аби зняти нас із тобою зі скель, та ще й під пострілами, – кулі так і періщили по воді... А той голод у Нуклукайто? А як вона бігла по льоду, щоб принести нам звістку? Так, вона була доброю дружиною, – кращою, ніж та, інша... Ти не знав, що я був одружений? Я ж не казав тобі? Так, спробував було одружитися – там, у Штатах. Ось чому я тут. А ми ж разом росли... Поїхав, аби дати їй привід до розлучення. Тепер вона його матиме.

Але з Рут усе було по-іншому. Я думав, скінчимо тут усі справи і наступного року поїдемо звідси, – я і вона... а тепер уже пізно. Ти її не відправляй до її племені, Кіде. Це буде з біса тяжко для жінки, – повернутись туди. Тільки подумай – чотири роки їсти з нами шинку, боби, борошно й сушені фрукти, а потім – знов рибу та оленяче м'ясо! Не можна їй повертатися – вона вже звикла жити по-нашому, спізнала кращого життя. Подбай про неї, Кіде. А може, ти... та ні, ти завжди остерігався жінок... ти ж мені так і не сказав, чого приїхав сюди. Будь добрим до неї, скоріше відправ її у Штати. Та якщо захоче, нехай повернеться... може, колись вона скучить за рідним домом.

А малий... він іще тісніше пов'язав нас, Кіде. Я так хочу думати, що це буде хлопчик. Тільки подумай! Плоть від плоті моєї, Кіде. Йому не можна тут лишатись. А якщо дівчинка... та ні, цього не може бути. Продай мої шкури; за них дадуть тисяч п'ять, і ще стільки ж на моєму рахунку в Компанії. Владнай мої справи разом зі своїми. Думаю, наша заявка себе виправдає. Допоможи йому отримати гарну освіту... і ще, Кіде, – це найголовніше, – не дозволяй йому вертатися сюди. Ця країна не для білих людей.

Мені гаплик, друже. У кращому разі – три дні, може, чотири. Ви мусите йти далі. Мусите! Пам'ятай, це моя дружина, мій син... Господи! Якби ж то був хлопчик! Вам не можна лишатися зі мною. Це моя остання воля – йдіть!

– Дай мені три дні, – благально мовив Мейлмют Кід. –

Може, тобі стане краще; хтозна, що воно буде.

– Ні.

– Тільки три дні.

– Ідіть!

– Два дні.

– Це моя дружина і мій син, Кіде. Не проси мене.

– Один день.

– Ні, ні! Я наказую...

– Тільки один день. Із їжею ми щось придумаємо; може, я підстрелю лося.

– Ні!.. Ну, гаразд. Один день – і ні хвилини більше. І ще, Кіде... не залишай мене вмирати самого. Один постріл, – просто натиснути на курок. Зрозумів? Подумай про це... Подумай! Плоть від плоті моєї, а я ніколи його не побачу...

Скажи Рут, нехай прийде. Я хочу попроситися з нею, сказати, щоб вона дбала про сина і не чекала, поки я помру. А то вона ще відмовиться йти з тобою. Прощавай, друже... прощавай. Кіде! Слухай... треба копати вище, на схилі. Я там щоразу добував центів на сорок... І ще, Кіде...

Той схилився нижче, аби розібрати останні слова – сповідь помираючого, що позбувся своєї гордині.

– Пробач мені... ти знаєш, за що... за Кармен.

Залишивши жінку тихо плакати біля чоловіка, Мейлмют Кід одягнув парку і лижі, взяв рушницю і подався до лісу. Він не був новачком у борні проти лютої Півночі, та ще ніколи перед ним не стояло таке важке завдання. Якщо дивитися

тверезо, це був простий розрахунок: три життя проти одного – приреченого. Але він вагався. П'ять років пліч-о-пліч, на річках і стежинах, на стоянках, у копальнях, перед лицем смерті на полюванні, у повінь, у голод, – ось що пов'язувало їх із Мейсоном. Ця дружба була такою міцною, що він іноді несвідомо ревнував до Рут, – із першого дня, коли вона стала між ними. А тепер він мусить власноруч розірвати цей зв'язок.

Він молив Бога, щоб назустріч трапився лось, хоча б один лось, – але, здавалося, вся звірина покинула цю землю, і пізно ввечері він, знесилений, приплентався до стоянки з порожніми руками та важким серцем. Собачий гавкіт і відчайдушні крики Рут змусили його поспішити.

Підбігши до місця, він побачив, що жінка борониться сокирою від оскаженілої зграї. Собаки порушили залізний закон хазяїв і накинулися на їжу. Перехопивши рушницю за ствол, Кід кинувся на поміч, і давня гра природного відбору постала у всій своїй первісній жорстокості. Рушниця й сокира здіймалися й опускалися, то влучаючи в ціль, то мимо, розмірено та безнастанно; волохаті тіла кидалися туди й сюди, очі в собак палали, з пащек капала слина. Людина і звір стялись у лютій сутичці за першість. Потім побиті собаки відповзли від вогнища, зализуючи рани і жалібно скімлячи до далеких зірок.

Весь запас сушених лососів був знищений, і на двісті миль шляху лишалося не більше п'яти фунтів борошна. Рут по-

вернулася до чоловіка, а Мейлмют Кід обідрав і розрубав на шматки ще тепле тіло одного з собак, череп якого був проламаний сокирою. Кожний шматок він надійно сховав, а шкуру і нутрощі кинув недавнім товаришам убитого собаки.

Ранок приніс нові клопоти. Собаки гризлися. Жертвою зграї стала Кармен, що досі чіплялася за своє вбоге життя. Не допомогла і покара – собаки вищали й звивалися під ударами нагая, та розбіглися лише тоді, коли від здобичі не лишилося нічого – ні кісток, ні шкури.

Мейлмют Кід працював, прислухаючись до марення Мейсона, який знов повернувся у Теннессі й виголошував довгі безладні промови, звертаючись до своїх колишніх парафіян.

Поблизу росли сосни, і це полегшило справу. Рут дивилася, як Мейлмют Кід ладнає схованку, подібну до тої, що влаштовують мисливці, аби вберегти м'ясо від росомах та собак. Він прихилив верхівки двох молодих сосон одна до одної і, нагнувши їх майже до самої землі, зв'язав ременями з оленьчої шкіри. Потім приборкав собак ударами нагая, запріг їх у нарти і поклав туди все, окрім шкур, у які був закутаний Мейсон. Він обв'язав тіло помираючого ременями і прикріпив їхні кінці до верхівок сосон. Один удар ножа розрубає ремені, і тіло злетить у повітря.

Рут покірно вислухала останню волю чоловіка. Бідолашна жінка була привчена до покори. Ще дівчинкою вона, як і всі її одноплемінниці, звикла схилитися перед чоловіками – володарями усього живого – і знала, що жінці личить бути

слухняною. Кід дозволив їй на мить виявити своє горе і во-
станне поцілувати чоловіка – її народ не знає такого звичаю,
– а потім відвів її до передніх нарт і допоміг надягти лижі.
Наче сліпа, вона машинально взяла жердину й нагай і, пога-
няючи собак, рушила в путь. А Кід повернувся до Мейсона,
що вже був без пам'яті. І після того, як Рут зникла з виду, він
іще довго сидів біля вогню, вимолюючи в неба скорої смерті
для свого товариша.

Тяжко лишитися наодинці з болісними думками серед Бі-
лої тиші. Мовчання темряви милосердне, воно ніби огортає
людину невидимим покривом співчуття; але сяюча Біла ти-
ша, прозора крижана пустка під сталевим небом, не знає жа-
лю.

Минула година, дві – Мейсон не вмирав. Опівдні сонце,
не визираючи з-за обрію, осяяло небо тьмяним відблиском
свого вогню; та скоро він згас. Мейлмют Кід встав, повільно
підійшов до товариша і озирнувся довкола. Біла тиша немов-
би глумилася з нього, і йому стало страшно. Різко прозвучав
одинокий постріл. Мейсон злетів у свою піднебесну гробни-
цю, а Мейлмют Кід, поганяючи собак, помчав у сніжну да-
лечінь.

To Build a Fire

Day had broken cold and gray, exceedingly cold and gray, when the man turned aside from the main Yukon trail and climbed the high earth-bank, where a dim and little-traveled trail led eastward through the fat spruce timberland. It was a steep bank, and he paused for breath at the top, excusing the act to himself by looking at his watch. It was nine o'clock. There was no sun nor hint of sun, though there was not a cloud in the sky. It was a clear day, and yet there seemed an intangible pall over the face of things, a subtle gloom that made the day dark, and that was due to the absence of sun. This fact did not worry the man. He was used to the lack of sun. It had been days since he had seen the sun, and he knew that a few more days must pass before that cheerful orb, due south, would just peep above the sky line and dip immediately from view.

The man flung a look back along the way he had come. The Yukon lay a mile wide and hidden under three feet of ice. On top of this ice were as many feet of snow. It was all pure white, rolling in gentle undulations where the ice jams of the freeze-up had formed. North and south, as far as his eye could see, it was unbroken white, save for a dark hairline that curved and twisted from around the spruce-covered island to the south, and that curved and twisted away into the north, where it disappeared behind another spruce-covered island. This dark hairline was the

trail—the main trail—that led south five hundred miles to the Chilcoot Pass, Dyea, and salt water; and that led north seventy miles to Dawson, and still on to the north a thousand miles to Nulato, and finally to St. Michael, on Bering Sea, a thousand miles and half a thousand more.

But all this—the mysterious, far-reaching hairline trail, the absence of sun from the sky, the tremendous cold, and the strangeness and weirdness of it all—made no impression on the man. It was not because he was long used to it. He was a newcomer in the land, a *chechaquo*, and this was his first winter. The trouble with him was that he was without imagination. He was quick and alert in the things of life, but only in the things, and not in the significances. Fifty degrees below zero meant eighty-odd degrees of frost. Such fact impressed him as being cold and uncomfortable, and that was all. It did not lead him to meditate upon his frailty as a creature of temperature, and upon man's frailty in general, able only to live within certain narrow limits of heat and cold; and from there on it did not lead him to the conjectural field of immortality and man's place in the universe. Fifty degrees below zero stood for a bite of frost that hurt and that must be guarded against by the use of mittens, ear flaps, warm moccasins, and thick socks. Fifty degrees below zero was to him just precisely fifty degrees below zero. That there should be anything more to it than that was a thought that never entered his head.

As he turned to go on, he spat speculatively. There was a sharp,

explosive crackle that startled him. He spat again. And again, in the air, before it could fall to the snow, the spittle crackled. He knew that at fifty below spittle crackled on the snow, but this spittle had crackled in the air. Undoubtedly it was colder than fifty below—how much colder he did not know. But the temperature did not matter. He was bound for the old claim on the left fork of Henderson Creek, where the boys were already. They had come over across the divide from the Indian Creek country, while he had come the roundabout way to take a look at the possibilities of getting out logs in the spring from the islands in the Yukon. He would be in to camp by six o'clock; a bit after dark, it was true, but the boys would be there, a fire would be going, and a hot supper would be ready. As for lunch, he pressed his hand against the protruding bundle under his jacket. It was also under his shirt, wrapped up in a handkerchief and lying against the naked skin. It was the only way to keep the biscuits from freezing. He smiled agreeably to himself as he thought of those biscuits, each cut open and sopped in bacon grease, and each enclosing a generous slice of fried bacon.

He plunged in among the big spruce trees. The trail was faint. A foot of snow had fallen since the last sled had passed over, and he was glad he was without a sled, traveling light. In fact, he carried nothing but the lunch wrapped in the handkerchief. He was surprised, however, at the cold. It certainly was cold, he concluded, as he rubbed his numb nose and cheekbones with his mittened hand. He was a warm-whiskered man, but the hair on

his face did not protect the high cheekbones and the eager nose that thrust itself aggressively into the frosty air.

At the man's heels trotted a dog, a big native husky, the proper wolf dog, gray-coated and without any visible or temperamental difference from its brother, the wild wolf. The animal was depressed by the tremendous cold. It knew that it was no time for traveling. Its instinct told it a truer tale than was told to the man by the man's judgment. In reality, it was not merely colder than fifty below zero; it was colder than sixty below, than seventy below. It was seventy-five below zero. Since the freezing point is thirty-two above zero, it meant that one hundred and seven degrees of frost obtained. The dog did not know anything about thermometers. Possibly in its brain there was no sharp consciousness of a condition of very cold such as was in the man's brain. But the brute had its instinct. It experienced a vague but menacing apprehension that subdued it and made it slink along at the man's heels, and that made it question eagerly every unwonted movement of the man as if expecting him to go into camp or to seek shelter somewhere and build a fire. The dog had learned fire, and it wanted fire, or else to burrow under the snow and cuddle its warmth away from the air.

The frozen moisture of its breathing had settled on its fur in a fine powder of frost, and especially were its jowls, muzzle, and eyelashes whitened by its crystaled breath. The man's red beard and mustache were likewise frosted, but more solidly, the deposit taking the form of ice and increasing with every warm, moist

breath he exhaled. Also, the man was chewing tobacco, and the muzzle of ice held his lips so rigidly that he was unable to clear his chin when he expelled the juice. The result was that a crystal beard of the color and solidity of amber was increasing its length on his chin. If he fell down it would shatter itself, like glass, into brittle fragments. But he did not mind the appendage. It was the penalty all tobacco chewers paid in that country, and he had been out before in two cold snaps. They had not been so cold as this, he knew, but by the spirit thermometer at Sixty Mile he knew they had been registered at fifty below and at fifty-five.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.